

Josep A. YSERN
UNED

GALLS, TROMPETES, ESPURNES...:
NOTES SOBRE LA VISIÓ DE LA PREDICACIÓ
EN ELS SERMONS DE MESTRE VICENT FERRER*

*Cocks, trumpets, sparks...:
notes about the vision of preaching in the sermons of master Vicent Ferrer*

Resum: El present treball se centra en l'estudi d'algunes de les reflexions que Vicent Ferrer fa, a través dels seus sermons, sobre la predicació i el paper del predicador. El seu centre d'atenció és, doncs, la manera com Ferrer explicava al seu públic en què consistia predicar, com es feia un sermó i quines característiques devia tenir un bon predicador. Alhora intenta situar les imatges i els recursos utilitzats per l'orador —semblances, al·legories, etc.— en el context de la tradició cultural i exegetica de què es nodria la seva predicació. Tot plegat retrata i analitza l'esforç d'un orador del màxim prestigi per explicar de manera entenedora al seu públic el que havia de ser el quefer de qualsevol predicador —i, per tant, també el seu.

Mots clau: Vicent Ferrer, predicació, sermó, retòrica, similitudo, al·legoria.

Abstract: The present work aims to study some of the reflections that Vicent Ferrer makes, through his sermons, on the preaching and on the role of the preacher. Its focus is the way in which Ferrer explains to his audience what does it mean to preach, how to make a sermon and what should be the features of a good preacher. At the same time, it tries to situate the images and the resources used by the preacher – similarities, allegories, etc. – in the context of the cultural and exegetic tradition that nourished his preaching. All of this portrays and analyzes how a preacher of the highest prestige strives to explain in an understandable way to his audience what should be the task of any preacher – and, therefore, also his own.

Keywords: Vicent Ferrer, preaching, sermon, rhetorics, similitudo, allegory.

No és estrany que, en alguna de les seves peces oratòries, mestre Vicent Ferrer (1350-1419) ens ofereixi una reflexió sobre què és un sermó o com hauria de ser un predicador ideal: ara té en compte aspectes merament tècnics,

* Un primer esbós d'aquest treball fou llegit en el marc del congrés «Vicent Ferrer: ideologia i pràctica d'una predicació», que tingué lloc a Barcelona del 3 al 5 d'abril de 2019. D'altra banda, el present estudi s'emmarca dins dels projectes «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa (VI), ref. FFI2017-83960-P» i «Los *exempla* latinos medievales conservados en España (II), ref. PGC2018-096458-B-I00».

ara s'atura en consideracions ètiques o bé conjumina ètica i tècnica en una reflexió. La present aportació pretén acostar-se precisament a alguns d'aquests moments —espigolats del corpus català de la seva producció sermonària— i revisar, descriure i comentar algunes de les reflexions que l'orador mateix ofereix sobre la predicació, el sermó i la figura del predicador. Sembla evident que la reflexió sobre aquests punts ens pot informar sobre la visió que fra Vicent tenia de la tasca a la qual ell mateix es lliurà, amb particular força i compromís, a partir d'un moment donat. D'altra banda, en la mesura en què ens sigui factible, intentarem esbrinar la procedència d'algunes de les imatges que empra per fer entenedora la seva idea del que és la predicació i el nucli essencial d'aquesta —el sermó—.¹

1. PREDICACIÓ I SERMÓ

D'entrada, hem d'entendre ben bé què és un sermó, concepte que no és tan fàcil de definir com hom podria pensar.² Convé recordar que la mateixa paraula

1. Per facilitar la lectura d'aquestes pàgines, heus ací, ordenades alfabèticament, les abreviatures usades per a citar determinades obres o estudis: *ApInv*: Josep PERARNAU, «Aportació a un inventari de sermons de Vicenç Ferrer: Temes bíblics, títols i divisions esquemàtiques», *Arxiu de textos catalans*, 18 (1999), 479-811; *Festivale*: S. Vincetii Ferrerii, ex Sacro Praedicatorum Ordine, concionatoris celebrissimi, *Festivale*, {...}, opera et studio Caspari Erhard, {...}, Augustae Vindelicorum, Sumptibus Joannis Strötter, 1729; *Glossa*: Walafriid STRABO, *Glossa ordinaria*, en: *Walafriidi Strabi fuldensis monachi opera omnia*, vols. I i II, dins *PL*, vols. 113-114; *PL*: *Patrologia latina*, ed. de Jacques Paul MIGNE, 1841 i ss.; *Q*: Vicent FERRER, *Sermons de quaresma*, ed. de Manuel SANCHIS GUARNER, València, Clàssics Albatros, 2 vols.; *S*: VICENT FERRER, *Sermons*, 6 vols., ed. de Josep SANCHIS SIVERA i Gret SCHIB, Barcelona, Barcino, «Els nostres clàssics»; *SAest*: *Beati Vincentii natione hispani, professione Sacri praedicatorum ordinis, {...} Sermones aestivales, {...} summa cura per D. Damianum Diaz*, Antverpiae, In aedibus viduae & haeredum Ioannis Stelsii, 1572; *ScA*: San VICENTE FERRER, *Colección de sermones de Cuaresma y otros según el manuscrito de Ayora*, ed. Adolfo ROBLES, València, Ajuntament, 1995; *SCCbVal*: VICENTE FERRER, *Sermonario de S. Vicente Ferrer del Real Colegio-Seminario del Corpus Christi de Valencia*, ed. Francisco GIMENO, María Luz MANDINGORRA; trad. de Francisco Calero, València, Ajuntament de València; *SPe-rugia*: VICENTE FERRER, *Sermonario de Perugia (Convento dei Dominicani, ms. 477)*, introducció, edició i notes de Francisco M. GIMENO BLAY i Mª Luz MANDINGORRA LLAVATA, traducció al castellà de Daniel GOZALBO GIMENO, amb la col·laboració de Rebeca SÁNCHEZ ROMERO, València, Ajuntament, «Sant Vicent Ferrer»; *Summa*(JdeS): *Summa de exemplis et rerum similitudinibus locupletissima, verbi Dei concionatoribus, cunctisque literarum studiosis maximo usui futura, fratre Ioanne a. S. Geminiano, ordinis praedicatorum, auctore*, Lugduni, 1585.

2. D'aquesta dificultat ja se'n fa eco Carolyn Muessig en la primera ratlla del capítol inicial de la monografia que ella mateixa coordina, *Preacher. Sermon and Audience*, Leiden, Brill, 2002, quan afirma: «“What is a sermon?” It is an excellent question, and like most excellent questions it is difficult to answer» (p. 3). Val a dir que la varietat de l'índex del volum que coordina il·lustra perfectament la riquesa semàntica del terme «sermó»: abraça aspectes de retòrica sermonària, però també atén el sermó en tant que representació («performance») i les relacions entre el predicador i la seva audiència. No oblidat tampoc els vincles entre la predicació i determinades manifestacions artístiques ni la possibilitat de tractar els sermons com a fonts

que usem per a referir-nos-hi, «sermó», procedeix del llatí *sermo*, que, originàriament, significa més aviat «conversa, discussió» —de fet, *sermocinor* era «conversar»—, en alguns contextos, «enraonies» o, fins i tot, «llengua, estil», etc. Oblidem sovint el fort caràcter conversacional que tenien les primeríssimes predicacions del cristianisme, les protagonitzades per Jesucrist mateix, qui sovint era interpel·lat pel seu públic.³ El nostre punt de referència, actualment, solen ser les homilies d'uns pocs minuts que tenen lloc en el marc de la celebració eucarística. I, tanmateix, per a entendre el fenomen de la predicació medieval faríem millor de parar esment en el que avui dia roman dins de la tradició protestant,⁴ on encara ara és fàcil trobar reunions abundants de creients al voltant d'un pastor que comenta l'evangeli sovint amb procediments que poden resultar impactants per a una mentalitat catòlica actual.

I és que el mateix fet de pensar en el sermó com a text és ja essencialment inexacte. La predicació es basa en un text —doblement, en certa manera, en tant que és un text construït sobre altres textos—, però la predicació és eminentment oral.⁵ I el text en el qual es basa, és un text riu que poques vegades arriba a tenir una configuració definitiva, final, en el sentit que aquestes paraules tenen per al públic actual, molt avesat a una cultura als antípodes de la medieval, que era —especialment pel que fa a la cultura popular— oral de soca-rel i, per tant, acostumada a textos perpètuament *in fieri*. Per això és en part correcte afirmar que no tenim predicació vicentina, almenys en el sentit esperable per part del públic actual: textos ben conformats i d'autoria individual i clara. I, tanmateix, estudiem els sermons de sant Vicent Ferrer, que són una peça fonamental de la nostra literatura i cultura medievals. No és una contradicció?

No, no ho és. El que anomenem «sermons vicentins» és en realitat el conjunt de notes preses pels reportadors⁶ mentre l'orador predicava. I no sempre

històriques. D'altra banda, per a més bibliografia bàsica en relació a la predicació, veg. Josep-A. YSERN, *Como una red. Sermones de Vicent Ferrer*, València, PUV, 2015, pp. 36-37, n. 23.

3. També la idea expressada pel mot grec «homilia» té a veure amb aquest caràcter originari de «conversa», bé que ara centrada en el comentari de l'evangeli, com bé explica Albert LECOY DE LA MARCHE, *La chaire française au moyen âge, spécialement au XIIIe siècle, d'après les manuscrits contemporains*, París, Librairie Renouard, 1886, pp. 5-6, qui recorda, a més, l'afirmació de sant AGUSTÍ que identificava el «*tractatus popularis*» —denominació originària del concepte de «sermó»— precisament amb el vocable grec a què ens referim (*ibid.* n. 1).

4. Parlo *lato sensu*, sense entrar en detalls sobre variants ni sectes dins d'aquesta tradició. Animo el lector a cercar a través d'internet, especialment per serveis de vídeo —YouTube, Vimeo, etc.—, on ben segur que trobarà mostres del que ací comentem.

5. Existeix també predicació escrita, com ara la dels tractats teològics, com bé ha posat en relleu Hauf en referència a Francesc Eiximenis. Aquesta, però, adopta i adapta, en principi, els mecanismes retòrics habituals de la predicació oral. *Vid.*, sobre aquests aspectes, Albert HAUF, *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, València, Institut de Filologia València – Publicacions de l'Abadia de Monesterrat, «Biblioteca Sanchis Guarner», pp. 96-109.

6. *Vid.*, com a introducció general a la problemàtica de la reportació: Josep PERARNAU, «Les primeres "reportaciones" de sermons de St. Vicent Ferrer: les de Friedrich von Amberg, Fribourg, Cordeliers, ms 62», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 18 (1999), pp. 63-155, Tomàs

són les primeres notes, sinó que, sovint, es troben ja en un estat d'elaboració derivat de posar en comú i organitzar les aportades pels diversos *reportatores*. Es tracta de textos que fra Vicent mai no volgué convertir en modèlics ni en versions definitives. Si ho hagués volgut, potser els hauria revisats, depurats de marques d'oralitat i redactats, definitivament, en llatí. Irònicament, però, aquesta manera de *no tenir sermons vicentins* ens acosta molt més a la vertadera predicació vicentina. Se'n escapa el text, ens fuig el fet oral, però potser ens en resta un eco, una ressonància molt més versemblant del que ho hauria estat la fada versió final, en llatí, que, d'altra banda, hauria significat, probablement, la desaparició de tot aquest patrimoni literari tan interessant.

Tot plegat vol dir que el fet de la predicació, en certa manera, supera el sermó mateix. El sermó és part central de la predicació, però aquesta inclou també tot el conjunt d'activitats que precedeixen i acompanyen la realització pública del sermó: des de l'arribada processional del predicador al lloc on s'estarà uns dies —la seva recepció per part de les autoritats—, fins a la tasca de catequesi que podien dur a terme, simultàniament, alguns dels seus acompanyants. De tot això escollirem, com a centre d'atenció, només el sermó —és a dir, el text— en la mesura en què hi tenim accés a través de les *reportationes*. Convé, doncs, tenir en compte aquestes circumstàncies, ja que condicionen el disseny del text en tant que peça oratòria. Comptat i debatut, estudiem un text construït per a ser pronunciat, que mai no ha estat fixat i que ha existit en una realitat absolutament efímera, que ens arriba, desdibuixada, a través del que hagin pogut entendre —o malentendre— els taquígrafs que en prenen a pressada nota.⁷ Potser ara resulta més clar per què he parlat abans de la *complexitat* essencial de l'objecte d'estudi i es fa més entenedor per què l'hem d'assaltar des de diverses perspectives.⁸

2. IMATGES DEL PREDICADOR I DE LA PREDICACIÓ

Val a dir que amb la predicació sempre hom vol atènyer alguna cosa del públic destinatari. A voltes, es pretén d'alertar-lo, a voltes d'encoratjar-lo o d'esperonar-lo, o bé d'aconhortar-lo, de formar-lo, d'informar-lo, de corregir-lo. O tot plegat, en diverses proporcions. Per això, les al·lusions que fra Vicent

MARTÍNEZ, «Sobre la reportació de la quaresma de 1413 i altres qüestions complementàries», *Anuario de estudios medievales*, 49, núm. 1 (2019), pp. 215-241 [<https://doi.org/10.3989/aem.2019.49.1.08>] i YSERN, *Como una red...*, pp. 83-84, amb especial atenció a la bibliografia citada a les nn. 78 i 79.

7. Sobre les conseqüències més immediates que pot tenir aquest fet a l'hora d'editar els sermons vicentins, *vid.* YSERN, *Como una red...*, pp. 112-116.

8. Ni que només sigui com a *índex* de les moltes vies d'acostament al fet del sermó, convé tenir present l'aportació, adés esmentada, de MUESSIG (ed.), *Preacher, Sermon and Audience...* Un dels panorames més complets de la predicació medieval continua essent la tesi d'Hervé MARTIN, *Le métier de prédicateur à la fin du Moyen Age (1350-1520)*, Paris, Les éditions du cerf, 2007.

fa a la predicació i a la tasca del predicador gairebé sempre incideixen en algun d'aquests aspectes. I ho fan, normalment, recurrent a imatges que, mitjançant l'esquema de la *similitudo*, serveixin per a concretar, de manera tan pintoresca com memorable —memoritzable—, el sentit, la finalitat de la predicació segons la persepectiva de fra Vicent Ferrer.

2.1. *El predicador com a gall*

Fra Vicent no dubta a identificar els predicadors amb la figura del gall (Q I, 72-73). Quina ressemblança hi troba, entre tots dos termes de la comparació? Segons Ferrer, quan el gall vol cantar, primer s'ha de despertar a si mateix i, després, desperta els altres, els qui l'envolten. Aquest fet és vist com una mena de prova de coherència, a la qual s'ha de sotmetre el bon predicador: el predicador ha de viure d'acord amb el que predica. D'altra banda, el gall canta més i més fort segons s'acosta la claror del dia, de la mateixa manera com el predicador hauria d'implicar-se més i més en la seva predicació segons s'acosta la fi del món. I a més, amb el seu cant, el gall-predicador fa palesos els errors, els pecats de la comunitat cristiana. Deixem que fra Vicent mateix ens ho expliqui (Q I, 72-73):

«Sent Gregori diu que lo gall cantant significa lo preïcador, per dos significacions: la primera, que com lo gall vol cantar, excita si mateix ab les ales, e puis excita los altres; e així lo preïcador: primerament, se deu excitar a fer bona vida, e puis s'és excitat, llavors deu despertar los altres. Ítem, la segona propietat del gall: a mitjanit canta mollament, mas a la fi de la nit, que s'acosta lo dia, crida, que cuida esclatar «¡Sus, sus!». Vet la condició del preïcador: a la mitjanit del temps d'est món, cantaren los preïcadors a tard; mas ara que és prop lo dia, e som a la fi de la nit, ¡veges com cuïten a cantar «¡sus, sus!»», que tost, e ben tost, així com lo gall cuita lo cantar! [...] E així vosaltres no sentiú vostres defalliments tro que lo gall canta, ço és, lo preïcador.»

Observem, però, que Ferrer al·ludeix sant Gregori de bon començament. Efectivament, Gregori Magne esmenta la figura del gall almenys en dues ocasions. Primerament, en el marc de l'extens comentari que dedicà al llibre Job, elaborat entre el 578 i el 595: *Moralium libri sive expositio in librum b. Job*.⁹ Després, en el seu tractat *Regulae pastoralis liber*,¹⁰ redactat a les primeries del seu pontificat, que s'estén entre el 590 i el 604. Totes dues versions tenen molts punts en comú, en realitat reformulen una mateixa idea, però organitzen els elements que l'estructuren de manera diferent. En el següent quadre, acarem ambdues referències:

9. GREGORI MAGNE, *Moralium libri sive expositio in librum b. Job*, dins Jacques Paul MIGNE (ed.), *PL*, vols. LXXV-LXXVI, 1857, cols. 331-332.

10. GREGORIUS MAGNUS, *Regulae pastoralis liber*, dins Jacques Paul MIGNE (ed.), *PL*, vol. LXXVII, París, 1862, llibre III, caps. 39-40, cols. 124-126.

Moralium sive expositio...

[14] Habemus vero aliud quod de galli huius intelligentia considerare debeamus, quia profundioribus horis noctis valentiores ac productiores edere cantus solet, cum vero matutinum jam tempus appropinquat, leniores et minores omnimodo voces format. In quibus galli huius intelligentia quid nobis innuat considerata praedicatorum discretio demonstrat.

[15] Est adhuc aliud in gallo solenter intuendum, quia cum jam edere cantus parat, PRIUS ALAS EXCUTIT, ET SEMETIPSUM FERIENS, VIGILANTIOREM REDDIT. Quod patenter cernimus, si sanctorum praedicatorum vitam vigilanter videamus. IPSI QUIPPE CUM VERBA PRAEDICATIONIS MOVENT, PRIUS SE IN SANCTIS ACTIONIBUS EXERCENT, NE IN SEMETIPSIS TORPENTES OPERE, ALIOS EXCITENT VOCE; sed ante se per sublimia facta excutiunt, et tunc ad bene agendum alios sollicitos reddunt. Prius cogitationum alis semetipsos feriunt, quia quidquid in se inutiliter torpet, sollicita investigatione deprehendunt, districta animadversione corrigunt. Prius sua punire fletibus curant, et tunc quae aliorum sunt punienda denuntiant. Prius ergo alis insonant quam cantus emittant, quia antequam verba exhortationis proferant omne quod locuturi sunt operibus clamant; ET CUM PERFECTE IN SEMETIPSIS VIGILANT, TUNC DORMIENTES ALIOS AD VIGILIAM VOCANT.

Regulae pastoralis liber

Praedicator etenim sanctus dum caliginoso hoc clamat in tempore, quasi gallus cantat in nocte, cum dicit: «Hora est jam nos de somno surgere» (Rom 13: 11). Et rursum: «Evigilate iusti, et nolite peccare» (1 Cor 15: 34). Gallus autem profundioribus horis noctis altos edere cantus solet; cum vero matutinum jam tempus in proximo est, minutas ac tenues voces format quia nimirum qui recte praedicat, obscuris adhuc cordibus aperta clamat, nil de occultis mysteriis indicat, ut tunc subtiliora quaeque de coelestibus audiant, cum luci veritatis appropinquant. [...]

Quia et gallus iste, QUEM PRO EXPRIMENDA BONI PRAEDICATORIS SPECIE in locutione sua Dominus assumit, cum jam edere cantus parat, PRIUS ALAS EXCUTIT, ET SEMETIPSUM FERIENS VIGILANTIOREM REDDIT, QUIA NIMIRUM NECESSE EST UT HI QUI VERBA SANCTAE PRAEDICATIONIS MOVENT, PRIUS STUDIO BONE ACTIONIS EVIGILENT, NE IN SEMETIPSIS TORPENTES OPERE, ALIOS EXCITENT VOCE; prius se per sublimia facta excutiunt, et tunc ad bene vivendum alios sollicitos reddunt; prius cogitationum alis semetipsos feriant; quidquid in se inutiliter torpet, sollicita investigatione deprehendant, districta animadversione corrigant; et tunc demum aliorum vitam loquendo componant; prius punire propria fletibus curent, et tunc quae aliorum punienda sunt denuntiant; et antequam verba exhortationis insonent, omne quod locuturi sunt, operibus clament.

En els textos citats, hi hem marcat en versaletes les dues idees que esdevenen centrals en el fragment vicentí, per més que les presenti abreujades respecte als originals: primerament, la descripció del gall quan es disposa a cantar, del moviment de les ales, interpretat ací, al·legòricament, com a expressió de la necessitat que el predicador sigui conscient dels seus propis errors, faltes i pecats, a fi d'esmenar-se ell mateix abans de llançar-se a predicar; segonament, el desenvolupament, precisament, d'aquesta exigència de coherència, suara esmentada, dut a terme amb estructures sintàctiques que juguen clarament amb contraposicions —bo i repetint estructures com ara *prius/quam* o *prius/tunc*, entre altres procediments—.

Tanmateix, hi ha un element de divergència entre el text vicentí i la font gregoriana que exigeix un mínim d'atenció: l'explicació de fra Vicent sobre la diferent manera de cantar el gall segons els moments del dia no s'adiu amb la del text original. Per a Ferrer, el cant del gall-predicador es fa més i més fort segons s'acosta «la fi de la nit», interpretació al·legòrica que remet a la fi del món. Tanmateix, en el text de Gregori Magne l'evolució del cant del gall —fent-se progressivament més subtil— s'adapta al destinatari: als cors foscos, és a dir, als afectats encara per la foscor del pecat, no els revela cap misteri —«*aperta clamat*», diu—, però els desperta amb un cant enèrgic; tanmateix, als destinataris ja més pròxims a la llum, els declara algunes de les subtilses relacionades amb la veritat divina. No he sabut trobar una font clara de la interpretació vicentina, la qual cosa faria pensar que es pogués tractar d'una aportació personal del dominic, en el context d'un sermó de temàtica quaresmal, si no fos pel que veurem més avall.

Cal, però, dir que, en l'esquema del sermó a què pertany el fragment citat ací, recollit en *SPerugia*, núm. 96, p. 146, no s'hi cita com a font el text del papa Gregori Magne, sinó sols —abreujadament— el versicle de sant Lluç en què es relata la tercera negació de sant Pere durant la Passió de Jesucrist: «*Et ait Petrus: "Homo, nescio quid dicis!". Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. Et conversus Dominus respexit Petrum; et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixit ei: "Priusquam gallus cantet hodie, ter me negabis"*» (Lc 22: 60-61). Tanmateix, s'hi afegeix un comentari interessant que, probablement, devia al·ludir a la font gregoriana: «*Nota: cantus galli est predicatio*».

En qualsevol cas, en el desenvolupament de l'associació semàntica que analitzem ací, fra Vicent aprofita també la citació del llibre de Job (38: 36) —«*Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? / Vel quis dedit gallo intelligentiam?*»—,¹¹ juntament amb elements textuais que procedeixen del comentari gregorià d'aquest llibre. Sembla que la vinculació entre el llibre de Job i el seu comentari per part de Gregori Magne arribà a ser tan íntim que fins i tot en la

11. Cito segons la *Biblia vulgata*, editada per Alberto Colunga i Lorenzo Turrado, Madrid, BAC, 1985.

Glossa ordinaria, en arribar a comentar aquest versicle, hom remet a l'esmentada font gregoriana,¹² cosa que es reflecteix també en la manera com fra Vicent clou la seva descripció del binomi semàntic predicador-gall (Q I, 73):

«Lo parlar de Déu significa que no parlava del gall, mas del preïcador, que és significat per lo gall. Diu, *primo*: «Qui li ha mostrada la saviesa que primer se bata? E esta intel·ligència que cride contínuament, ¿qui la hi ha dada, esta intel·ligència? ¿Qui la hi ha dada al gall, la intel·ligència, que estarà en la cambra escura, o galliner escur, e sent que és lo dia prop, ell cuita de cantar?» Així ho expon sent Gregori, e així nostre senyor Déu Jesucrist esperà que lo gall cantàs quan lo renegà sent Pere. E així vosaltres no sentiu vostre defalliments tro que lo gall canta, ço és, lo preïcador.»

Val a dir que aquesta al·legoria del gall és molt estesa. La trobem recollida, per exemple, en la *Summa de exemplis et rerum similitudinibus* de Joan de Sant Geminià. En el capítol XXIII del quart llibre d'aquest repertori, fonamental per a la divulgació de semblances i *exempla*, hi trobem les quatre raons per les quals «*concionator gallo comparatur*», on fàcilment detectem les fonts essencials —Job i Gregori el Magne—, en bona mesura copiades al peu de la lletra (*Summa*[JdeS], IV, 23, f. 105v):

«Per gallum praedicator intelligitur, ut super illud Iob 38: “Quis dedit gallo intelligentiam?” [...]»

Item gallus repraesentat sanctorum praedicatorum doctrinam, etiam in canto, tripliciter. [...] Secundo, propter variationem vocis, quia gallus (ut dicit Greg[orius]) in profundioribus horis noctis valentiores et profundiores educere cantus solet, sed circa matutinum tempus, leviores et mitiores format voces. Sic praedicator sapiens, quando loquitur peccatoribus profundatis et obscuritatis in tenebris peccatorum, loquitur terribilius et austerius, aut de divinis iudiciis, aut de mortis angustiis, aut de inferni suppliciis. Sed quando loquitur illis qui iam illuminantur a Deo, et sunt Dei gratiae coniuncti, loquitur lenius, et subtilius, et dulcius, scilicet aut de divinis miserationibus aut de internis retributionibus et similibus. Tertio propter percussionem lateris, quia gallus cum se ad cantandum praeparat, prius alas excutit et latera sua feriens, se vigilantiores reddit. Sic praedicatores sancti cum alios verbis sanctae exhortationis monent, prius exercitent se in sanctis actionibus, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce; sed ante se per sublimia facta excutiunt et tunc ad bene agendum alios sollicitiores reddunt [...].»

12. *Glossa*, vol. I, col. 840: «Expositionem capp. 33 et seqq., ex Gregorio ad verbum expressam, compendii causa omittimus. Vide Greg. Moralium in Job. lib. XXIII, cap. 7 et seq. Opp. tom. II». *Vid.*, però, l'edició virtual actual, *Glossa ordinaria* (Iob. 38), dins: *Glossae Scripturae Sacrae electronicae*, ed. Martin MORARD, IRHT-CNRS, 2016-2018, que conjumina diverses fonts: http://gloss-e.irht.cnrs.fr/php/editions_chapitre.php?livre=../sources/editions/GLOSS-liber25.xml&chapitre=25_38 [10/05/2019].

El lector podrà fàcilment acarar aquest fragment amb els citats més amunt, de Gregori Magne, i localitzar els préstecs amb què teixeix Joan de Sant Geminià la seva versió.

L'èxit d'aquesta al·legoria supera el marc medieval. La trobarem, per exemple, en l'*Exposición de los evangelios del adviento y el primer lunes de quaresma y día de navidad* de Fra Damián Álvarez, publicat a Burgos, el 1610, on llegim, per exemple:¹³

«También el gallo significa los prophetas y predicadores. [...] Los prophetas, entre las tinieblas desta vida presente, anuncian cantando la luz del día, que ya está cerca. Todos los profetas fueron gallos, que con su canto y boz, en la noche y tiniebla de la¹⁴ vieja ley, anunciaban cercana la venida del Sol, Christo nuestro redemptor, y dezien «*Nox precessit, dies autem appropinquavit*». Pero el mejor gallo de todos fue la boz de la prediación de san Juan, que, extendiendo el dedo, pudo decir «*Ecce Agnus Dei*». [...] dize san Gregorio en el libro de los Morales, en el cap. 3, explicando aquellas palabras del cap. 38 del santo Job, «*Quis dedit gallo intelligentiam?*» Llama a los predicadores gallos, porque (como cantando) anunciaban las cosas futuras, como el gallo el futuro día.»

L'associació gall/predicador havia guanyat una acceptació general, de fet tan general que fins i tot ens la trobem en el famós *Tesoro de la lenguas castellana o española*, de Sebastián de Covarrubias, s. v. «Gallo». L'il·lustre lexicògraf, després de donar l'etimologia del mot, divaga sobre el seu sentit moral, tot començant amb Plini el Vell, car en el llibre X, cap. 24 de la seva *Naturalis historia* es parla, sobretot, de la sensibilitat dels galls, de la facilitat amb què es desperten i alerten i de com perceben, com si es tractés d'un do natural, el pas del temps.¹⁵ I tot seguit apareix la referència, que ja hem vist adesiara, del llibre Job (38: 36-37), sobre la qual es reflexiona extensament, en termes semblants als vistos més amunt, sense oblidar la identificació dels galls amb els prelats de l'església i els predicadors:¹⁶

«Tras esto viene muy bien el symbolo del gallo, que significa los perlados de la Yglesia y los predicadores, con cuya doctrina se han de reducir los malos y distra-

13. Damián ÁLVAREZ, *Exposición de los evangelios del adviento y el primer lunes de quaresma y día de navidad*, Burgos, 1610, p. 399.

14. la: «las». Corregixo el text.

15. PLINIO, *Naturalis historia*, X, 24, en http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost01/PliniusMaior/plm_hi10.html [10/05/2019]: «24. [46] *Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. norunt sidera et ternas distinguunt horas interdiu cantu. cum sole eunt cubitum quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant nec solis ortum incautis patiuntur obrepere diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum*». L'autor llatí continua donant més notícies sobre aquests «vigilants nocturns»: són bel·licosos, competidors, tenen ànsia de domini, sovint són criats i ensinistrats per a baralles, són utilitzats per a auguris i deixen de cantar si se'ls castra.

16. Citem segons Sebastián DE COVARRUBIAS, *Tesoro de la lenguas castellana o española*, ed. de Martí DE RIQUER, Barcelona, Altafulla, 1998, p. 623.

ydos, y los que no los quisieran oyr serán semejantes a los sybaritas, gente olgazana y viciosa, que aviendo desterrado de su república las artes mecánicas y todo lo que no fuesse plazer, descanso y vizio, desterraron también los gallos, matando los que tenían y no admitiendo los de fuera, porque no los interrumpiesen el sueño e inquietassen.»

Com és esperable en un humanista, Covarrubias introdueix no poques informacions en relació al món clàssic, de la més diversa mena, sense oblidar referències a frases fetes i dites populars, amb el gall de referent.

Heus ací, doncs, una reelaboració més dels mateixos ingredients textuals que fins ací hem anat veient. Més interessant, però, resulta detectar-los en altres gèneres textuals, com ara el dels bestiaris. Per exemple, el llarg i elaborat capítol «*Del gallo*» de la *Primera parte de la historia natural y moral de las aves*, del canonge Francisco Marcuello, publicat l'any 1617, ens reuneix, sota una xilografia de l'esmantada au, el conjunt d'informacions que fins ací hem vist, aprofitant especialment les fornides per Plini, però enriquit amb diversos detalls més o menys desenvolupats —des de l'etimologia, la traducció del nom a diverses llengües, per exemple—. Hi trobarem moltes informacions que ja ens són familiars, com ara el costum del gall de colpejar-se amb les ales abans de cantar, o també la diferent manera de cantar, segos el moment del dia:¹⁷

Siempre que el gallo ha de cantar, se hiere primero el cuerpo con las alas, vatiéndolas un poco antes. Canta a la media noche más clara y fuertemente y, al amanecer, más leve y delicadamente.

Evidentment, tampoc no hi manca la citació del versicle de Job (38: 36) a què ja ens hem referit més amunt,¹⁸ però, pel que fa a l'objecte d'aquestes pàgines, més interessa notar la llarga secció final amb què acaba aquest capítol, amb el títol de «Moralidad».¹⁹ És en aquesta secció final on Marcuello torna a l'arrel gregoriana de la comparació del predicador amb el gall, repetint fins i tot algunes de les idees que poc abans ja havia tret a col·lació, bé que ara les desenvolupi més àmpliament, afegint-hi alguns detalls nous.

Tanmateix, millor tornar enrere, per tal de cloure ja aquesta secció, dins del món dels bestiaris medievals, prenent com a base els editats per Saverio Panunzio²⁰ per tal com en els bestiaris que edita també hi sentirem el cant del gall, amb tons ben reconeixibles. El gall apareix en quart lloc en les dues

17. FRANCISCO MARCUELLO, *Primera parte de la historia natural y moral de las aves*, Zaragoza, 1617, f. 110v.

18. MARCUELLO, *Primera parte...*, f. 111v.

19. MARCUELLO, *Primera parte...*, ff. 116r-118r.

20. Saverio PANUNZIO, *Bestiaris*, Barcelona: Barcino, «Els Nostres Clàssics», 2 vols., 1963-1964.

versions del bestiar editat. Extrec tot seguit uns fragments de la caraterització que ens n'ofereix:²¹

Lo gall sí és un alçel del qual los hòmens del món poden pendre vertader eximpli. Car lo gall sí és d'aytal natura: que, com ell vol cantar, primerament se percut tot, e bat les alles tres vegades, e puys canta suaument en la migani; e com ve lo jorn ell canta pus fort e pus sovín, ab molt gran forsa.

I ara sí que escau parar esment en el fet que la progressió del cant del gall —de menys a més fort— coincideix amb la descripció del text vicentí. Aquest fet indueix a pensar que també aquella variació respecte a la font originària deu haver-la presa fra Vicent d'alguna altra font i no és, per tant, fruit de la seva creativitat.²²

2.2. *La predicació i el clamor de les trompetes*

El crit del gall, com la predicació, és, doncs, un mecanisme d'alerta. També ho són les trompetes en els exèrcits, que, a més, serveixen per a mantenir

21. Saverio PANUNZIO, *Bestiaris*, vol I, p. 51. Aquest text és molt proper, tot i algunes diferències, a la versió inclosa en el vol. II, pp. 17-18.

22. Entre les dues redaccions editades per Saverio Panunzio hi ha diferències, com suara he esmentat, que bandejo ací. Quant a aquest punt en concret, però, la versió que copiem —que és la del ms. A— hi afegeix un comentari que val la pena tenir present ara: «E axí com lo gall qui canta primerament suau, e puys après canta pus fort e pus sovén quant és après del jorn, axí ho deu fer lo bon preýcador. Car al comensament deu preýcar suau e de rahons planes, per so car les gens setglars comunament són de gros enteniment; e puys, com són endressats e entesos en la rahó, deu-los preýcar de pus forts rahons; e puys, com ell veu que són il·luminats e pus forts entesos en Déu, deu-los preýcar pus subtil e pus fort de les divines santes Scriptures, per tal que·l seu preých sia pus profitable a la gent» (PANUNZIO, *Bestiaris*, vol. I, pp. 52-53). Observeu com, a la fi, es conjuminen en la força de la crida i la subtilesa del seu contingut. Totes dues versions són comentades també en la tesi doctoral de Lúcia MARTÍN, *La tradició animalística en la literatura catalana medieval i els seus antecedents*, dirigida per Rafael Alemany, Alacant, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 1994, 2 vols. [<http://hdl.handle.net/10045/3719>, consulta: 12-05-2019] —per al cas que ens ocupa, cf. vol. I, pp. 239-244, amb al·lusió a les variacions en la intensitat del cant en la p. 242—. Val a dir que l'estudi de Lúcia Martín dona moltes informacions valuoses, que permeten matisar i valorar bé la figura de l'au i les seves interpretacions. Derivat directe de la tesi és l'estudi de la mateixa autora *La tradició animalística en la literatura catalana medieval*, Alacant, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», 1996, on no es tracta directament l'au que ens interessa ací, relegada al lloc corresponent segons l'ordre alfabètic dins de l'«Índex topogràfic d'ocurrències animals en les obres catalanes consultades» (pp. 268-269). També és molt útil, des d'una perspectiva més etnogràfica i folklòrica, el capítol dedicat al gall i a la gallina per Angelo DE GUBERNATIS en el seu *Mitologia zoológica. Las leyendas animales. Los animales del aire*, Barcelona: Olañeta, «Alejandría», trad. castellana d'Esteve Serra, pp. 93-103. D'altra banda, el llibre coordinat per Francesco ZAMBON, *Bestiari tardeoantichi e medievali*, Milano, Bompiani, 2018, reuneix una riquíssima selecció de la zoologia sacra cristiana en edició bilingüe (original/italià), on fàcilment es pot documentar la presència del gall.

l'ànim en les batalles. Per aquest camí va una altra de les *similitudines* emprades per fra Vicent que vull citar ací:

«La terça cosa de batalles és nafils; trompetes molt necessàries hi són: manà fer Déu a Moisès que fes trompetes (Num 10). ¿Sabeu per què? Lo crit de la trompeta mou tots los coratges, e mou la sang. ¿Quals son aquests? Los preïcadors ab llur preïcació de trompa; no és feta així com a canya, mas podeu-la plegar; e veus ací preïcació que no deu ésser en una part, mas certes partides que lliguen unes ab altres, així com lo trompeta met un canó dins altre. [...] Ítem, la trompa és estreta a la boca e al cap ampla. Així deu ésser lo preïcador, estrènyer-se en son estudi. Ítem, estrènyer-se de no parlar ab les gents ne metre's en negocis, ne tractar paus, ne confessar, e açò és causa per la qual no fan fruits; bo és, mas és empatxament de millor. ¿E com poria preïcar nengú bé, si tot lo dia anava ça e lla? No, mas estrènyer-se en estudiar. E puis eixampla's, quan ho diu a vosaltres, e Jesucrist tenia aquesta manera, sinó tant com preïcava, tantost se apartava. No el veien, sinó tant com preïcava; no que hagués menester estudi, ne que fos empatxat, mas per dar exemple a nosaltres. Ítem, al tocar de la trompa, les mans hi haveu a tenir, ço és, que lo preïcador, lo que hu faça per obra: si de humilitat, que hi meta les mans, que sia humil; ítem, si preïca de avarícia, que no sia avariós; ítem, si preïca de castedat, ell ho deu ésser; ítem, deu tenir lo preïcador totes bones obres que preïque.» [Q, I, p. 182]

El que ens interessa subratllar és, ara com ara, la descripció de l'estructura de la trompeta: la trompeta no és rígida com una canya, sinó que es compon de petites parts, de seccions, que es poden «plegar» —és el terme que fa servir mestre Vicent—. Aquesta és la base que permet la comparació amb el que és un sermó, ja que en aquest, certes «partides» es relacionen íntimament amb altres, de la mateixa manera com, en la trompeta, determinats segments o «canons» es fiquen dins d'uns altres.²³

La idea d'interrelació és, doncs, fonamental. De fet, ho és des dels primers passos en la composició d'un sermó. Waleys, per exemple, en el seu *De modo componendi sermonis cum documentis*, ja adverteix que el *thema* del sermó ha d'estar profusament relacionat dins la Bíblia.²⁴

«Et ideo saepe volens juxta modum hodiernum componere decipitur in acceptione thematis. Accipit [*es refereix al predicador*] enim thema satis conveniens materiae de qua vult loqui, et forsitan studet circa introductionem et divisionem ejus ac processum, et cum ista invenerit juxta cor suum, non sine fatigatione ingenii et labore, oportere totum relinquere et accipere novum thema, eo quod verba thematis primo accepti ita in paucis locis reperiuntur in Sacra Scriptura.»

23. Tinguem en compte que el referent medieval de «trompeta» no és com l'actual. Per la seva llargària es dividia en diversos segments, però no posseïa els mecanismes que, en forma de claus i vares, caracteritzen el model actual de trompeta, conformat del barroc ençà.

24. Vid. Th. M. CHARLAND, *Artes praedicandi. Contribution a l'histoire de la rhetorique au Moyen Age*, Paris, Ottawa, Vrin, Institute d'Études Médiévales, 1936, p. 346.

I això és així per tal com el mode de predicar que practica fra Vicent es basa en el sermó *temàtic*, és a dir, en el sermó centrat en una frase —*thema*— presa de la Bíblia que ha de ser sotmesa a una sèrie de procediments de desenvolupament. Tot el sermó depèn del *thema*. Per tant, el predicador prudent, si no vol treballar debades, ha d'assegurar-se que el fragment triat tingui moltes relacions semàntiques dins del text de procedència, que ha de ser, en principi, la Bíblia, atès que justament aquestes relacions seran les que li permetran un desplegament adequat de tota la peça oratòria. Per aquest motiu, l'eina fonamental per a l'elaboració del sermó serà, a més de les Santes Escripures, unes bones *concordances*. Les concordances eren, al cap i a la fi, un índex completíssim, molt detallat, que desmunta el text bíblic mot a mot, versicle a versicle. Per tant, una inspecció ràpida d'unes concordances podien mostrar al predicador expert la *potència semàntica* del *thema* triat: com més vegades hi trobés elements claus de la frase seleccionada escampats per les Sagrades Escripures, més elements podria aprofitar, després, per al desenvolupament del text. Tota la resta quant a l'elaboració del sermó, essencialment, consisteix a saber relacionar els ingredients trobats tot dreçant un text coherent i ben organitzat que fos prou seductor i atractiu per al públic, ja que la seva seducció retòrica era la via per a aconseguir la seva correcció moral, de costums. Per això, de fet, no és exagerat definir el sermó com un enorme *comentari de text*.²⁵ Un text que té només una ratlla, però que fructifica i, gràcies a l'habilitat de l'orador, esdevé un arbre molt esponerós. Potser és més adient una metàfora hidràulica: el *thema* és una gota, però el sermó és un riu o, fins i tot, pot ser un autèntic oceà.

Per què fra Vicent parla ací de les trompetes? La justificació ve de la interpretació al·legòrica a què sotmet el *thema* triat: «*Fortis armatus custodit atrium suum*» (Lc 11:21).²⁶ Ferrer decideix triar la perspectiva de la «batalla campal e general que en aquest temps de quaresma ha lo poble cristià contra los dimonis» (Q I, p. 179). Tota la resta és conseqüència d'aquesta decisió, cosa que no vol dir que les associacions que se'n deriven siguin pròpies només de la seva imaginació o creativitat. La cultura del predicador es pot considerar com una enorme *enciclopèdia* per tal com abraçava el conjunt de les seves experiències i, molt particularment, dels seus estudis, de les seves lectures i de tot el que, a

25. *Vid.*, en aquest sentit, Josep YSERN, «A propòsit dels nusos mòbils en la construcció dels sermons vicentins», *Revista de filologia romànica*, 34 (1)(2017), pp. 35-38, amb especial atenció, quant a orientacions bibliogràfiques, a les nn. 6 i 7.

26. *Vid.* Q I, 179-185. Aquest sermó ha estat traduït al castellà, amb notes d'interès, en YSERN, *Como una red...*, pp. 252-264. D'altra banda, quant a l'aprofitament del *topos* militar en la predicació vicentina, *vid.* Josep-A. YSERN, «Armes, armadures i batalles al·legòriques en els sermons de Vicent Ferrer», *Anuario de Estudios Medievales*, Vol 49, No 1 (2019), pp. 287-312 [<https://doi.org/10.3989/aem.2019.49.1.11>] i Josep A. AGUILAR, «"Així com un camp de batalla": A l'entorn de les imatges de tipus militar als sermons de Vicent Ferrer», *Revista de lengües y literaturas catalana, gallega y vasca*, núm. 24, pp. 13-56 [DOI: <https://doi.org/10.5944/rllcgv.vol.24.2019.26405>].

més, li hagués arribat pel canal oral de la cultura medieval, la qual cosa inclou també els sermons d'altri. Tot això pot gravitar sobre les seves decisions i, sens dubte, dificulta la recerca de les possibles fonts utilitzades en la confecció del sermó. Una de les primeres podia ser, per exemple, la *Glossa ordinaria*, però aquesta (p. 290) en aquest punt va per un altre camí:

«Cum diabolus, fortis. Ad nocendum, armatus, multis spiritualibus nequitiis: custodit, in sua servitute, atrium suum, id est mundum, qui in maligno positus est, in quo usque ad adventum Filii Dei diabolus sine contradictione principabatur, et male pacato utebatur imperio in cordibus infidelium.»

Es veu, doncs, que la *Glossa ordinaria* parla del domini del Maligne sobre el món —que associa a sa casa—, idea inversa a la de Ferrer, que identifica el concepte de «fortis» amb la del creient que es defensa del maligne o, fins i tot, l'ataca. En qualsevol cas, la *Glossa* no justifica l'aparició d'aquestes trompetes ni dona idees concretes per al desenvolupament militar del contingut central d'aquest sermó. I tampoc no aporten propostes en aquest sentit les *Postillae* de Nicolau de Lyra —una altra glossa fonamental de les Sagrades Escripures— ni la *Catena aurea* (*Catena* in Lc., cap. 11, lectio 6), de l'Aquinat.

Hi ha casos, doncs, en què en el text mateix hi ha un esperó interpretatiu, un estímul per a una interpretació determinada. Ho veiem, ara, en la relació de l'esmentat *thema* amb el camp semàntic de la guerra i el combat. ¿Hi havia prou amb l'experiència personal de fra Vicent, amb el seu coneixement del que era un exèrcit o una batalla per a plantejar totes les derivacions que llegim ací? Potser sí, però, ull viu, perquè algunes associacions sèmiques concretes sí són perfectament documentables en altres fonts. Per exemple, el vincle *predicador / trompeta* sí que és rastrejable en molts textos. Penseu, per exemple, en la *Summa de exemplis... de* Joan de Sant Geminià, citada adés. Aquesta *Summa*, autèntic monument de la més portentosa creativitat d'un teòleg, construïda a força de relacionar —a voltes de manera vertaderament sorprenent per al lector actual— i classificar conceptes, metàfores, textos, interpretacions, és un instrument fonamental, de consulta inexcusable, per als qui ens dediquem a l'estudi de la predicació medieval —i no pas sols, és clar—. Vegem-ne un parell de casos.

Joan de Sant Geminià dedica el llibre segon de la seva magna obra a l'estudi dels metalls i de les pedres des d'una perspectiva moralment exemplaritzant. Així ens assabentem que la paciència s'assembla a l'or o la penitència té a veure amb el safir, alhora que el penitent pot ser identificat amb el diamant. Totes aquestes connexions són detallades escrupolosament, com també ho és la que ens interessa ací, és a dir, la que vincula la figura del predicador amb l'argent «*Nam argentum est purum, clarum, durum, sonorum, igne liquefactibile*» (p. 137v). Totes aquestes qualitats, que el predicador comparteix amb l'argent, són convenientment analitzades i detallades en les pàgines subsegüents, car el predicador ha de ser (p. 138r) «*PURUS quoad conscientiam*», «*DURUS per patien-*

tiam», «CLARUS per sapientiam», «SONORUS per doctrinam», «LIQUEFACTIBILIS per compassionem et misericordiam» i, a més, ha de ser «DUCTIBILIS per obedientiam». Aquest últim vincle ens interessa molt. «Ductibilis» es relaciona amb «ducere», és a dir, «conduir, portar» i vindria a ser traduïble per «portàtil». I llavors treu a col·lació una citació bíblica, del llibre dels Nombres: «*Fac tibi duas tubas argenteas DUCTILES {, quibus convocare possis congregationem, quando movenda sunt castra}*» (Num 10:2). Lògicament, cal interpretar ara quin és el sentit de les «trompetes d'argent portàtils» de què parla el text bíblic. Joan de Sant Geminià ens ho esclareix d'immediat: «*Tubas per sonum doctrinae; argenteas, per munditiam vitae; ductiles per motum obedientiae*». Vet ací, doncs, com una qualitat que relaciona el predicador amb l'argent acaba essent un element que l'uneix també a la trompeta, entre altres coses pel so de la doctrina. Recordeu que Ferrer parla de les trompetes-predicadors tot esmentant «lo crit de la trompeta» que, segons afirma, «mou tots los coratges» (Q I, 182).

Això no és tot, però. El llibre sisè tracta «*de humano corpore ac de eius tum exterioribus tum etiam interioribus partibus et accidentibus*» (p. 290v). En aquest context, el cap. XXV (p. 315v i ss.) mostra com «*Doctrina spiritualis assimilatur cibo corporali*» (p. 315v), descriu tot el procés digestiu —segons la ciència medieval—, que relaciona amb l'assimilació de la doctrina: la «*praeparatio*» de l'aliment per a ser ingerit és equivalent al procés que pateix la doctrina «*dum legitur*» per part del predicador, la masticació equival al que fa «*dum in meditatione disquisitur*», etc. Seguint el mateix esquema es parla de les característiques que ha de tenir l'aliment espiritual i de com cada tipus d'aliment —real i espiritual— provoca unes determinades conseqüències en el receptor. D'altra banda, la doctrina de qui predica ha de ser semblant «*voci modulantis et dulciter cantantis*» (p. 316v), a més de ser «*amoris excitativa*» i «*passionis animae expressiva*». És en aquest darrer context on l'autor s'expressa, tot citant Isaïes (58:1): «*clama {fortiter}, ne cesses, QUASI TUBA exalta vocem tuam, annuncia populo meo scelera eorum et domui Iacob peccata eorum*».

I, ja només per a acabar, encara vull citar una aparició més de la vinculació de la predicació amb la trompeta, aquesta volta en la secció dedicada a les visions i els somnis. El capítol XXVI lliga la imatge dels predicadors «*illis equis quos vidit Zacharias*» (p. 396v), en referència al somni narrat per Zacaries (Zach 1:7 i ss.), als quals afegeix també els cavalls descrits en l'Apocalipsi (Apoc 9: 17-19). Els cavalls de l'Apocalipsi, precisament, són presos com a emblema de les qualitats d'un predicador, que són fonamentalment set (pp. 396v-397r): audàcia, força, velocitat, obediència, saviesa («*scientia*»), perseverància, i prudència. Després, també s'associa el predicador als àngels de l'Apocalipsi (Apoc 8), on es declara que apareixen «*septem angeli, qui habebant septem TUBAS*» i que estaven preparats «*ut tuba canerent*» (Apoc 8: 6). Ací Joan de Sant Geminià comenta que les set trompetes representen la perfecció doctrinal dels predicadors, car «*datae sunt illis septem tubas, id est, praedictionis officium, QUOD PER TUBAM DESIGNATUR*» (p. 397r). Fins i tot arriba a detallar que el nombre de set es justifica per contraposició als set pecats capitals, que associa a les set

cordes amb què fou lligat Samsó. I acaba afirmant que «*Sacerdotes igitur tubis clangentes, TYPUM GERUNT PRAEDICATORUM, qui debent manu tenere tubas et clangere*», cosa que explica dient que han de fer allò que prediquen: «*opere implere quod predicant*».

Ja veiem, doncs, com l'associació predicador/trompeta està més que certificada per la tradició. Tanmateix, si tornem al text, veurem que hi ha tot un desplegament del símil en qüestió. Se'ns diu que la trompeta té estreta l'embocadura, de la mateixa manera com el predicador ha d'estrènyer-se en l'estudi, és a dir, aplicar-s'hi fort. I ha d'estrènyer-se en l'àmbit social, és a dir, restringir la seva vida social per a dedicar-se prioritàriament a l'estudi. Totes aquestes noves associacions d'idees, de semes, són invenció de fra Vicent? Sospito que no, entre altre coses perquè la vinculació establerta entre tenir la trompeta a les mans i fer allò que es predica l'hem vista suara, arran de l'Apocalipsi. Aquest indici és prou per a intuir que bona part d'aquests nous vincles devien comptar també amb certa tradició, encara que no fossin recollits tots en un mateix text, en una mateixa font. Ferrer era, sens dubte, un bon predicador, amb bona formació, una gran pràctica i una gran dedicació. Les més variades lectures —i, fins i tot, sermons aliens— li podien subministrar estímuls a la seva esponerosa imaginació.

Res de tot el que hem vist, per tant, no ens assegura que fra Vicent aprofités la *Summa* de Joan de Sant Geminià, la qual, d'altra banda, era una prodigiosa antologia, ben articulada i cohesionada, de textos que, per a un teòleg o predicador, podien ser coneguts per altres vies. He volgut únicament fer palès, *pars por toto*, el teixit de relacions textuales que s'amaga darrere d'una determinada opció interpretativa. L'exercici fet, però, es podria repetir quasi pas a pas, revisant encara molts altres llocs dels sermons vicentins. I allà on les fonts adés vistes no servissin, podríem, si molt convé, trobar paral·lels en altres llocs.

Com es veu, la consideració de la predicació segons les paraules de fra Vicent abraça dos aspectes. Un que podríem qualificar d'estructural, que es refereix a l'entitat textual del sermó, i un altre d'un caire que podríem dir ètic, en tant que al·ludeix a la formació, educació i capteniment del predicador. En aquest darrer sentit, de nou se subratlla la coherència essencial que hauria de caracteritzar la vida del predicador, abans vista a través dels moviments del gall i, ara, mitjançant la descripció de com cal agafar la trompeta. Aquesta adequació vida/predicació és també una preocupació profusament documentada en la literatura exemplar. Vegem, tot seguit, una altra realització d'aquest binomi funcional (fer d'esperó i actuar amb coherència) que defineix, en part, la predicació des de la perspectiva vicentina:

«La ·III^a· manera perquè hom vetle, és CLAMOR DE CRIT SENSUAL. E com? Si tu vols dormir, e ací sone algú la trompa, si vós li dehyu: «Dormit», «No puch, per aquest brogit», e axí devem fer nosaltres, que per la rumor no devem dormir. LA TROMPA ÉS LA PREYCACIÓ, A MANERA DE TROMPA. En la trompa ha molts canons; axí en la preycació ha moltes parts, axí com veeu en aquest sermó són

quatre parts. La trompa ha lo principi estret, après examplé's a tanta gent que és en lo sermó. 3º, aquell que toqua la trompa té-la ab dues mans; axí lo preycador, si vol fer bon so, tingue la preycació ab dues mans. E com? QUE ALLÒ QUE PREYQUE DE BOQUA, QUE·U FACE PER OBRA; si preyque humilitat, que ell no preyque per vanaglòria, sinó per la honor de Déu e per salvació de ànimes, e que no vage vestit pomposment e gentilmente, ab ganivets guarnits d'argent, ab cinyell de fochs, ab gipó de ·XII· tiretes; si preyque de avarícia, que no prengue diners per absolre, *dic de aliis peccatis. Ideo: «Clama, ne cesses, quasi tuba {exalta uocem tuam, et annuncia populo meo scelera eorum} (Isa., ·LVIII·, caº).*» [S II, 102-103].

2.3. La predicació i el foc

A voltes, a la dimensió *esperonadora* de la predicació s'hi afageix una tasca *purificadora*, associada al foc. La paraula del predicador actua com un foc depuratiu que crema els pecats de qui atén el seu sermó a força de fer-lo conscient de les seves faltes i provocar-li dolor pels pecats. Això és el que ens explica fra Vicent amb aquests mots:

«Lo quart aparellament que·ls apòstols feren per rebre lo sant Spirit fo audiència diuina, oint sermons; e axí, hoint la paraula de Déu, rep hom lo sant Spirit. Voleu-ne rahó? Si yo tenia ací hun foguer e volia encendre foch, veus que pendria la pedra e·l esclavó, e axí ferint de la pedra en l'esclavó, devallaria lo foch en la escha. Sus axí és: LA PEDRA ÉS JESUCHRIST: «PETRA AUTEM ERAT CHRISTUS» (Pª AD COR., X Cº); LO FERRET ÉS LA LENGUA DEL PREYCADOR; LO ESQUER ON ESTÀ LA ESQUA ÉS LA PLAÇA DE LA PREYCACIÓ; LA ESCHA, QUE ÉS FREDA E NEGRA, AÇÒ SÓN LOS PECCATS NEGRES, E TENIU·LOS VOSALTRES. QUANTS PECCATS HI HA ACÍ ARA! E QUAN LO PREYCADOR PREYCA, VEUS QUE CAU UNA PURNA DE FOCH, E ENCÉN·SE EN TU, E CONEIXS LO TEU PECCAT, E PRENS FERM PROPÒSIT DE HUMILIAR·TE E DE RESTITUIR LOS TORTS, E LA MANCEBA, etc.» [S I, p. 142, 18-31]

Heus ací la utilització d'una *similitudo* basada en el mecanisme d'encesa del foc mitjançant l'ús de la pedra i l'esclavó o foguer —el «ferret», que en diu després— i l'esca —associada, aquesta, al conjunt dels pecats, presos ací com a matèria inflamable—. Ignoro si la imatge és d'autoria vicentina. De moment, no he encertat un model prou proper, que reuneixi tots els elements d'aquesta *similitudo*, bé que, de manera aïllada, n'hi ha alguns ingredients, alguns paral·lels dispersos, que convé revisar. Per exemple, Joan de Sant Geminià, en la seva *Summa*, en referir-se al camp semàntic del «foc» ens presenta uns quants vincles interessants entre aquest i la paraula de Déu o entre aquesta i el concepte d'«espurna». D'una banda, veu la paraula de Déu com un raig del sol, «*ex cuius reflexione generatur flamma ignis*», de la mateixa manera com el «*divinum verbum*» pot produir en l'home «*mirabilem flammam amoris*» (*Summa*[JdeS], f. 49vb-50ra). La paraula de Déu com a «espurna» es presta a consideracions més interessants en tant que més properes al nostre text: s'assembla a les espurnes —«*scintillis*»—, entre altres coses, per la «*mobilitas*»

d'aquestes, ja que les espurnes es desplacen amunt i avall, ara salten ara cauen, en un procés comparable al que pateix el cor del públic dels sermons davant les paraules dels predicadors. I és que les paraules del predicador, d'una banda, animen i exalten els cors dels destinataris del seu sermó, però, d'altra, els mots dels predicadors a voltes s'estavellen contra la malaptesa i torpor del públic, que refreda el missatge: «*Sic sancti praedicatorum nituntur per suum verbum corda audientium ad caelestia elevare ET TUNC EORUM VERBA SUNT UT SCINTILLAE ASCENDENTES, sed interdum PROPTER AUDITORUM IMBECILLITATEM coguntur ipsa verba quae praedicant TEMPERARE*» (*Summa*[JdeS], f. 50ra). Tanmateix, les espurnes tenen una certa «*virtuositas*», car «*ex modica enim scintilla fit saepe maximus ignis*», de la mateixa manera com «*ex brevi praedicatione, immo aliquando ex brevi sermone, sequitur magnus fructus*» (*Summa*[JdeS], f. 50rb).

Fins ací crec que ja han aparegut alguns dels elements que integra la *similitudo* vicentina adés citada.²⁷ La idea del foc purificador i de la espurna que salta, gràcies al predicador, és ben clara en el fragment del sermó de fra Vicent. Tanmateix, tota aquesta reflexió sobre el poder «incendiari» dels mots dels predicadors és central en alguna de les homilies que Gregori Magne dedica al llibre d'Ezequiel.²⁸ En l'homilia núm. IV, comentant el versicle del llibre d'Ezequiel «*et scintillae quasi aspectus aeris cadentis*» (Ez 1: 7), Gregori Magne identifica el bronze roent del text bíblic amb la predicació i afirma: «*Aes ergo candens est praedicatione accensa. Sed de candente aere scintillae prodeunt, quia de eorum [sc. "dels predicadors"] verba flamantia ad aures audientium procedunt. Recte autem praedicatorum verba scintillae appellata sunt, quia eos quos in corde tetigerint incendunt*» (GREGORI MAGNE, *Homiliae*..., cols. 807-808). Vet ací, de nou, les paraules ígnees dels predicadors, capaces de calar foc en els cors dels qui els escolten. Observeu que a l'«encén-se en tu» correspon, en la versió llatina del sermó vicentí, citada en nota, «*id est in vos et incenditur sca, id est cor vestrum*».²⁹ Que aquesta idea sembla important al papa Gregori, ho palesa la insistència amb què la subratlla: «*Ex eorum [sc. "dels predicadors"] ergo lingua quasi quaedam ad nos scintillae veniunt [...]*». Fins i tot remarca que les guspires, per més que puguin ser mínimes, completen la tasca del predicador quan aquest és sobrepasat per la profunditat de la matèria:

«*Candens ergo aes scintillas projicit quando vix tenuiter praedicator loqui sufficit hoc unde ipse fortiter ignescit. Divina autem pietate agitur ut et ipsius scintillis*

27. Evidentment, prenent com a referència el text que ens subministra S, perquè, per exemple, el fragment corresponent de *SCCbVal* p. 297 té alguna petita diferència, com ara que no al·ludeix al munt els pecats com a matèria que és cremada pel foc transmès pel predicador: «*[...] Christus qui stat in dextera Patris in celo percutit sicut lapis [...] sclavonem id est lingam predicatoris, et facit exire purgas, id est [...], que CADUNT IN SCARIO, id est IN VOS ET INCENDITUR SCA, id est COR VESTRUM, per Spiritum Sanctum [...]*». L'esca, doncs, no és el conjunt dels pecats, sinó el cor dels qui oïxen el sermó. Subratllo la divergència.

28. GREGORI MAGNE, *Homiliae XL in Ezechielem*, en: *PL*, vol. 76, cols. 781 i ss.

29. El subratllat és meu.

tenuissimis audientis animus inflammetur, quia sunt quidam qui dum parva audiunt majore desiderio replentur; et inde perfecte in Dei amore ardent, unde vix tenuissimas verborum scintillas acceperunt.» [GREGORI MAGNE, *Homiliae...*, col. 803]

La relació temàtica entre tots aquests fragments i el text vicentí és evident, bé que no hagi aparegut una *similitudo* idèntica element a element. D'altra banda, els textos gregorianes eren ben coneguts, directament o indirectament. Fins i tot, a voltes, mitjançant reaprofitaments per part d'altres autors.

2.4. *La predicació i els cans*

En el sermó dedicat al *thema* «*Inter nos et vos chaos magnum firmatum est*» fra Vicent descriu el recorregut de la vida humana des d'una perspectiva salvífica. Ho fa bo i comparant la realitat de la vida que duen a terme els destinataris dels seus sermons amb el tipus de vida que seria desitjable a fi d'arribar a la salvació final. La comparació, com és esperable, va plena de notes satíriques i comentaris mordaços, ja que l'única preocupació general és «en haver plaers, en honors, en ben menjar e ben beure, anar ben vestit e ornat, ab pardalets, ab campanetes “tinch, tinch”; mas, del proïsme, no res, no haver-ne deguna cura» (S I, 265, 27-31). I aquest egoïsme, bescantat, es beneficia molt d'un ric ventall de «fraus, engans e usures» (S I, 266, 3).

En aquest context, entra en joc la paràbola del ric i de Llätzer (Lc 16: 19-31), que aprofita fra Vicent, enriquint-la amb tot de detalls que fan veure l'abundor, l'exuberància de la vida del ric. S'adelita comentant, tot acreixent la informació de la paràbola mateixa, el luxe de les robes del ric, que «a la carn de dins portave bisso (e és una tela que es fa de lla ultra mar, tan prima, pus prima que la tela de Rems, que diu hom, e ere axí appellada, “bisso”)» (S I, 266, 11-13). No sols això: s'ornava de pedres precioses, la pròpia era el seu color favorit, «e anava, podeu pensar, tot trepat ab campanetes “tin, tin”» (S I, 266, 15). I puntualitza, sarcàsticament: «axí com se fan ara molts folls» (S I, 266, 16). Estalviaré ací el detallisme amb què descriu també el règim alimentici del ric. Tot, evidentment, serveix per a contrastar la figura del ric amb la de Llätzer, indigent, bandejat i ple de nafres. El ric li llançava els gossos, però «los cans venien a ell e no li fehyen degun mal, ans li fahyen bé de ço que havien, e li untaven les nafres ab la lengua, car ja sabeu que lengua de ca és medicinal» (S I, 266, 30-33).

Com és habitual en l'exegesi que practica, mestre Vicent s'atura a comentar determinats punts clau, que qualifica de «secrets». Atén molt particularment el que consisteix a esbrinar, precisament, la identitat dels cans que apareixen en la paràbola evangèlica, cosa que interessa particularment ací.³⁰ La resposta

30. Planteja també un altre «secret», que té a veure amb el fet que el personatge pobre de la paràbola tingui nom propi, mentre que el ric no en té (S I, 267-269). La reflexió que hi dedica Ferrer ve a coincidir essencialment amb el que explica en un altre sermó, el dedicat al *thema*

és clara i immediata: «Diu sent Gregori que aquests cans són los preycadors, e menors, e agostins, e tots aquells qui preyquen bona doctrina. Hi és gran honor ésser ca de Jesuchrist [...]» (S I 269, 13-15). I seguit seguit, aclareix aquesta identificació amb una mica més detall:³¹

«AQUESTS CANS SÓN LOS PREÏCADORS. MAS MÉS HI HA: QUE ELS CANS HAN LENGUA MEDICINAL, QUE SI A HUN CA HAN DONAT UNA COLTELLADA, SOL, NO LI CAL ANAR A METGE, QUE ELL MATEIX LLEPANT GUARRÀ LA SUA NAFRA. È AXÍ HAN A FER LOS PREÏCADORS, CAR AB LA LENGUA HAN A LEPAR LES NAFRES DEL PECCAT MORTAL. Ara veus com: quan una persona és ferida del dyable per peccat mortal de supèrbia e de ufana presumpció, etc., oo, quinya nafra ha! Mas, ¿com guarrà? Que lo ca la lepo un poch, quan predica contra aquell peccat, car supèrbia desplau molt a Déu, e persona que mor en aquell peccat se dampne; vet que axí lepar, quan Déus fa gràcia a la persona que la toque al cor, e pren dolor del peccat e bon propòsit de no tornar pus a peccar, vet que LA LENGUA DEL CA, ÇO ÉS, DEL PREÏCADOR, la ha guarida. Axí mateix, quan una persona és ferida ab la spasa del dyable, de peccat de avarícia, en ajustar riqueses de mal just, o per furt secret, o retenint-se soldades de servidors o de testaments, etc., quinya plaga! Mas, quan tal persona ve a la preïcació, e nostre senyor Déus li fa gràcia que la toque al cor, e vol restituir ço que té de symonia, o de furt, o de logre, etc., e satisfacer a aquell de qui és, vet que.l ha guarit. [...]» [S I, pp. 269-270]

Gregori Magne, a qui, com hem vist, remet fra Vicent, al·ludeix al parell cans/predicadors almenys en dues ocasions. D'una banda, en l'homilia núm. XL de les dedicades al llibre d'Ezequiel, com bé fa notar el pare Robles en la seva edició del sermons del manuscrit d'Aiora (*ScA*, p. 193, n. 451). Gregori comenta la paràbola, adés esmentada, del ric i Llätzer i, en al·ludir a aquest últim i als gossos que acudien a llepar-li les nafres, afirma que «*Nonnunquam solent in sacro eloquio per canes praedicatores intelligi*» (GREGORI MAGNE,

«*Homo quidam descendebat ab Iberusalem in Jerico, etc.*» (S III, 167-169), en tractar de la «denotació celestial» (S III, 168-174), sobre el qual *vid.* Josep YSERN, «Sant Vicent Ferrer: predicació i societat», *Revista de filología románica*, 20 (2003), 73-102 —sobre aquest aspecte, vegeu-ne, en concret, les pp. 76-78—. Tot plegat fa pensar que aquesta vinculació entre la falta de nom propi i la condemnaió seria assimilable al concepte de *nus* tal com el planteja Josep YSERN en «A propòsit dels nusos mòbils en la construcció dels sermons vicentins», *Revista de filologia románica*, 34, 1(2017) 33-62, concepte també atès per Josep Enric RUBIO, «El nus de la llengua en la xarxa dels sermons vicentins», *Revista valenciana de filologia*, 111 (2019) 389-405.

31. Potser no és sobrer recordar que la figura del gos apareix lligada, llegendàriament, a la vida de dos grans predicadors. Tal és el cas de Domènec de Guzmán, la mare del qual somià, segons alguns hagiògrafs, que donava a llum un ca amb una teia a la boca. *Vid.* Diana LUCÍA, «Santo Domingo de Guzmán», *Revista digital de iconografía medieval*, vol. 5, núm. 10 (2013), 89-106. Igualment, la mare de Vicent Ferrer, segons la llegenda recollida ja en la vida del sant de J. Antist, sentia, durant el seu embaràs, com si un gos bordés dins del seu ventre, cosa que fou entesa com a profecia que havia d'infantar un gran predicador. *Vid.* José M. DE GARGANTA i Vicente FORCADA, *Biografía y escritos de san Vicente Ferrer*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1956, p. 99. D'altra banda, jugant amb una falsa etimologia del mot «Dominicanus» sorgí la interpretació popular dels «dominicans» com a «cans o gossos del Senyor».

Homiliae..., col 1302), i explica (*ibid.*): «*Canum etenim lingua vulnus dum lingit, curat, quia et doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; et quia nos loquendo a peccatis eripiunt (...)*».³² Heus ací, doncs, la llengua associada a la idea de llepar les ferides fins a fer-les guarir, element compartit, al·legòricament parlant, entre els predicadors i els cans, cosa que se subratlla amb una citació (col. 1303): «*Lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso*» (Ps 67(68): 24). Aquesta citació és important per tal com és la que apareix vinculada a la idea que tractem en el cedulari de Perugia (*SPerugia*, p. 295, núm. 205), el qual conté l'esquema corresponent al sermó sobre el *thema* «*Habent Moyssem et prophetas: audiant illos*», contingut en el ms. d'Aiora suara al·ludit.³³ Potser, però, fra Vicent devia pensar més en el comentari individual que dedica Gregori Magne a aquest versicle, que arreplega i articula pràcticament tots els indicis semàntics que hem destriat fins ací, com es pot comprovar en el següent fragment:

«*Quid hoc loco canum nomine nisi sancti Doctores vocantur? qui fidelium in sancta Ecclesia custodes steterunt, qui dum pro Domino suo diurnis nocturnisque vigiliis intenti clamaverunt, magnos, ut ita dixerim, latratus praedicationis dederunt. Nonnulli quippe ab idolorum cultibus revocati, facti sunt praedicatorum Dei. Lingua ergo canum Ecclesiae ex inimicis prodit: quia conversos gentiles Dominus etiam praedicatorum facit. [...]* Nonnunquam solent in sacro eloquio per canes praedicatorum intelligi. Canum etenim lingua vulnus dum lingit, curat, quia et doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; et quia nos loquendo a peccatis eripiunt, quasi tangendo vulnera ad salutem reducunt. Quia enim canum nomine, praedicatorum lingua signatur [...].» [*De expositione Veteris ac Novi Testamenti liber de diversis Sancti Gregorii libris concinnatus, auctore S. Paterio, PL, vol. 79, cap. 141, col. 859*]³⁴

32. Val a dir que les connexions entre aquesta homilia de Gregori Magne i el sermons de Ferrer dedicats, respectivament, als temes «*Inter nos et vos...*» i «*Habent Moyssem...*» —citats més avall— són evidents, per més que ni generals ni sistemàtiques. Per exemple, la reflexió sobre per què l'indigent de la paràbola, contràriament al protagonista ric, té nom —Llàtzer— ja apareix en el paral·lel gregorià, bé que l'explicació vicentina (S I, 267-269; ScA, pp. 192-193) no segueixi la petja de l'oferta al text de Gregori Magne, com ja hem comentat més amunt, en la n. 31.

33. Per a més realitzacions d'aquest *thema*, veg. *ApInv*, nú. 375, pp. 614-615. L'autoritat «*Inter nos et vos chaos magnum firmatum est*», que és tractada com a *thema* d'un sermó (veg. *ApInv* núm. 459, p. 643), com hem vist a l'inici d'aquest apartat, procedeix també de la paràbola del ric i Llàtzer. De fet, els desenvolupaments d'aquests dos *themata* comparteixen molts elements. Hom podria considerar que, ultra les divergències habituals de redacció i certs detalls de desplaçament, l'única diferència important és, precisament, el *thema*. Dels dos temes, però, només el de «*Habent Moyssem...*» apareix recollit en el cedulari de Perusa (cf. *SPerugia*, núm. 205, p. 295).

34. Cal dir, però, que l'obra esmentada és una tria de textos de Gregori Magne. La citació s'obre amb una referència al llibre de Job, comentat per sant Gregori, on també s'insereix el mateix versicle del salm 67(68) tot just esmentat, seguit del següent comentari: «*Nonnulli quippe ab idolorum cultibus revocati, facti sunt praedicatorum Dei. Lingua ergo canum Ecclesiae ex inimicis prodit, quia conversos gentiles Dominus etiam praedicatorum facit*» (*Moralium libri sive Expositio in*

Primerament, ja veiem com els «lladrucs de la predicació» serviren per a defensar el Senyor. Alguns dels custodis al·ludits en el text provenien dels pagans, convenientment convertits. Tot seguit se'ns descriu com la llengua dels cans, llepant, pot guarir les nafres o ferides, cosa que, aplicada als predicadors, equival a la confessió, ja que la conversa que pot tenir lloc durant aquesta s'interpreta com si la ferida causada pel pecat fos tocada per la llengua. I això posa al mateix nivell, metafòricament parlant, cans i confessors-predicadors.

No és el moment de resseguir totes les ocurrencies del parió gos/predicador. Tanmateix, sense cap pretensió d'exhaustivitat, es pot dir que la visió del ca com a predicador no és gens estranya en la predicació de mestre Vicent. La podem trobar, per exemple, en el sermó sobre el *thema* «*Stetit Jesus in medio discipulorum suorum*» (SAest, p. 96):

«Sed canes sunt omnes qui habent officium praedicandi, magis enim timent et terrentur daemones clamore et latratu praedicationis quam lupi latratu canum. [...] Nota ergo quomodo est magnum officium praedicatoris et cum quanta vigilantia exercendum viriliter latrando. [...] et lingua canum tuorum, scilicet praedicatorum, de Christi passione praedicantium. [...] Modo canes dati a Christo ad custodiam ovium fecerunt pacem cum lupis inferni. Ideo oves male custodiuntur. [...]»

També podem acudir al sermó sobre «*Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis*» (SAest, p. 177), on llegim «[...] et canes, scilicet praedicatores, tunc maxime latrant praeedicando». També ens servirà el sermó sobre «*Hoc fecite in meam commemorationem*» (SAest, p. 329), on trobem:

«Et lingua canum tuorum, Christus est pastor, eius oves sunt christiani. [...] Pastor autem habens oves, indiget canibus, alias lupi, etc. Isti canes sunt predicatorum qui latrant contra lupos inferni. Ideo predicatorum saepe debent loqui de Christi passione. Ideo dicit «lingua canum tuorum», id est predicatorum de Christi passione praedicantium.»

Més completa és la reflexió que s'escau en el sermó sobre el *thema* «*Ut credatis quod Pater in me est et ego in Patre*», on, d'entrada, veurem com l'autor malda per destriar els sentits positius i negatius del mot «ca»³⁵ (*Festivale*, p. 168b):

librum B. Job, XX, cap. VI = PL, vol. 76, cols. 115-116). En aquest lloc, doncs, s'identifiquen predicadors i cans, però no es fa cap al·lusió al caràcter guaridor de llur llengua.

35. Tingui's en compte que ací estudiem una imatge concreta, però aquesta no exhaurix les possibilitats. Els cans, efectivament, podien ser al·legoritzats negativament. En el sermó «*Erat quotidie docens in templo*» (SAest, p. 352), els gossos representen els dimonis, i apareixen bo i assetjant l'ànima de qui mor impenitent. Vegeu tot seguit la *similitudo* en qüestió, que és complexa i interpretada membre a membre: «*Nota similitudinem de nemore, in quo esset perdix abscondita, et in circuitu essent centum et mille canes, in aere autem totidem falcones et homines cum baculis percutientes in nemore, ubi est misera perdix. Quid faciet? Quia si exit, statim capietur. Ista est de anima. Cogita quod corpus sit nemus, anima urt perdix in eodem abscondita. Canes in circuitu sunt daemones,*

«Appellat canes ipsos iudeos propter invidiam, quia eum mordebant in facie sua ex invidia, quia canes habent illam proprietatem, quod sunt rabidi et invidi, propter hanc proprietatem vocabat eos canes. Sumitur tamen quandoque hoc nomen canis pro predicatore [...] quia sicut canes custodiunt oves in deserto, ita praedicatores homines custodiunt in hoc mundo. Et haec est bona conditio canis, sed ista conditio iudaeis non conveniebat, sed prima mala est, ergo vocabat eos canes propter eorum invidiam, quia ex fraudulenta deceptione ei loquebantur.»

Podem veure, doncs, com una imatge que, almenys en el sermó de Ferrer, remet, en última instància a textos de sant Gregori, degué arribar a un cert èxit, car tingué ressò també en el món dels bestiaris. Així, per exemple, en l'anònim *Bestiari d'Oxford* o *De naturis rerum: animalium, volucrum, piscium quorundam, arborum, lapidum*, redactat entre els segles XII i XIII, també hi trobem un comentari en què, fins i tot, detalla que la llengua dels cadells és bona per a guarir les ferides dels intestins. Després de descriure certs costums dels cans, planteja la interpretació al·legòrica que resseguim ací, que subratllo en versaletes:

«LINGUA CANIS DUM LINGIT UULNUS, SANAT ILLUD. Victus eius admodum modicus esse fertur. Catuli denique lingua uulneratorum solet esse saluti intestinorum. Natura eius est ut ad uomitum suum revertatur iterumque comedat. Cumque fluuium transnatauerit carnem uel aliquid tale in ore tenens, cum uiderit umbram, os suum aperit atque dum properat aliam carnem sumere, ipsam quam tenet amittit.

CUIUS FIGURAM IN QUIBUSDAM REBUS PREDICATORES HABENT, QUI SEMPER ADMONENDO AC EXERCENDO QUE RECTA SUNT INSIDIAS DIABOLI PROPELLUNT, NE THESAURUM DEI, ID EST ANIMAS CHRISTIANORUM RAPIENDO IPSE AUFERAT. LINGUA CANIS DUM LINGIT UULNUS CURAT. QUIA PECCATORUM UULNERA CUM IN CONFESIONE NUDANTUR, SACERDOTUM CORRECCIONE MUNDANTUR. Intestina quoque hominis curat lingua canis, quia secreta cordis sepe mundantur opere et sermone doctoris. Modicus admodum victus canis dicitur esse quia qui opreest aliis, sapientie studiis inuigilat, crapulamque omnimodis uitare debet, nam in saturitate panis sodoma periit. Nullo demum aditu tam cito possidet inimicus hominem quam voraci gula. Quod canis ad uomitum redeat, significat quosdam post peractam confessionem incaute ad perpetrata facinora redire. Quod carnem in flumine propter concupitam umbram relinquit, significat stultos homines propter ambitionem ignote rei id sepe quod proprii iuris est relinquere. Vnde fit ut dum ualent adipisci id quod cupiunt, perdere frustra norunt id quod reliquerunt.» [Francesco ZAMBON, *Bestiari...*, pp. 840-842]

Observeu, però, com els costums del ca —com ara tornar a menjar-se allò que ha perbocat o deixar-se enganyar pel reflex en l'aigua del que duu a la

qui sunt in terra. Falcones sunt daemones qui sunt in aere, ut atomi in radio solis. Homines pungetes cum baculis sunt dolores pungetes, ut anima exeat, et non potest ibi manere. Ecce misera anima, in quali pressura est in morte».

bo-ca—, és objecte també d'interpretació al·legòrica, entrant en una cadena resemantitzadora que trobem fàcilment documentada en altres testimonis de diversa mena. No podem, però, aturar-nos-hi, ja que ens allunyariem excessivament del que ací ens interessa, que és el vincle gos/predicador tal com apareix expressat en el sermó vicentí, és a dir, en tant que emblema de la predicació. Una imatge que tornem a trobar en el *Bestiaire* de Pierre de Beauvais, escriptor que desenvolupà la seva activitat durant el primer quart del segle XIII, que dedica el capítol XXXVIII de l'esmentada obra a parlar «Du chien». Alhora que enumera els mateixos «costums» canins suara vistos —que interpretarà també de manera molt propera al text anterior—, afirma que «*Ce que li chiens sane per sa langue sa plaie ce sont li prestre qui leschent nos plaies, ce sont nos pechiéz, par lour langues, ce est par le preeschement de confession*» (Francesco ZAMBON, *Bestiari...*, p. 1676).³⁶

2.5. La predicació i la cuina

Una peça clau dins de la doctrina cristiana és la idea del banquet eucarístic. Jesucrist, quan ja s'acosta la seva passió, reuneix els seus deixebles per sopar per darrera volta amb ells i, llavors, s'esdevé un moment fonamental (Mt 26: 26-28): «Mentre menjaven, Jesús prengué pa i, després de dir la benedicció, el partí, el donà als deixebles i digué: “Preneu, mengeu: això és el meu cos”». Aleshores prengué una copa i, després de dir l'acció de gràcies, els la passà tot dient: “Beveu-ne tots, que això es la meva sang de l'aliança, que serà vessada per una multitud en remissió dels pecats”». De fet, els evangelis sinòptics (Mt 26: 26-29, Mc 14: 22-24, Lc 22: 19-23) descriuen acuradament la santa cena. En el fons, amb aquesta acció, Jesucrist no fa més que dur a l'extrem una semblança que apareix sovint en la seva predicació: la que associa la paraula de Déu a la idea d'aliment. Ara ja no és la paraula de Déu, sinó, directament, Jesucrist mateix qui *esdevé* aliment. És un cas radical que s'escau mitjançant la *transsubstanciació* del pa i del vi en el cos i la sang: els primers no *representen* els segons, sinó que *s'hi tornen* completament.

L'associació del missatge que anunciava Crist amb la idea d'aliment apareix adesiara en la seva predicació. Recordem, sense anar més lluny, quan Jesucrist

36. Molts dels semes que s'articulen en la figura del gos són detingudament comentats per Joan de Sant Geminià en la seva portentosa *Summa de exemplis...* El seu capítol XCVIII s'inicia amb una afirmació ben contundent: «Praedicator assimilatur cani». Tot seguit, enumera, durant tota una pàgina els motius que justifiquen aquesta connexió (*Summa*[JdeS] pp. 133ra-133rv), com ara la valentia del gos, la seva capacitat d'esforç, el seu bon olfacte, la seva fidelitat, i altres. Curiosament, entre totes aquestes qualitats, no hi ha ni un mal esment a la llengua del gos i la seva capacitat curativa. En qualsevol cas, si un hom vol endinsar-se en la tradició dels bestiaris en cerca de més informacions sobre el tractament de la figura del gos, pot recórrer a la tesi de Llúcia MARTÍN, *La tradició animalística...*, vol. II, pp. 558-563, 588, 660-661, 725-726 i 730-732, on trobarà abundant material d'interès.

mateix es defineix dient «Jo sóc el pa de vida; qui ve a mi no tindrà fam, i qui creu en mi mai més no tindrà set» (Jn 6: 35). Val a remarcar que aquesta afirmació es produeix en un context en què els jueus, a la sinagoga de Cafarnaüm, evoquen com els seus pares havien estat alimentats miraculosament per Déu a través del manà i li recorden: «Els nostres pares van menjar el manà al desert, tal com està escrit: *Els donà a menjar pa del cel*» (Jn 6: 31). Jesús, per tant, en respondre'ls «no és Moisès qui us va donar el pa del cel: és el meu Pare qui us dona l'autèntic pa del cel, perquè el pa de Déu és el qui baixa del cel i dona vida al món» (Jn 6: 32-33), per a tot seguit identificar-se, com suara hem vist, amb aquest pa, entronca amb una tradició molt llarga, d'arrels veterotestamentàries. De fet, quan llegim també que «L'home no viu sols de pa, sinó de tota paraula que surt de la boca de Déu» (Mt 4: 4), el rerefons sembla trobar-se al Deuteronomi (8: 3), on trobem «Et va afligir fent-te passar fam, però després t'alimentà amb el manà, que ni tu ni els teus pares no coneixíeu, perquè sàpigues que l'home no viu sols de pa, sinó de tot allò que surt de la boca de Jahvè».³⁷ Per això no ens ha d'estranyar l'èxit que continuà tenint aquest àmbit metafòric, com ens demostra que sant Pere es refereixi a la set dels creients convertits de fresc per la paraula de Déu en termes com aquest: «com infants tot just nats glatiu per la llet espiritual» (1 Pere 2: 2).

El doble vessant —físic/espiritual— del concepte d'aliment arribà a trobar lloc en repertoris tan importants i útils per als predicadors, com la *Summa* de Joan de Sant Geminià, ja esmentada més amunt. Aquesta magna compilació dedica tot un capítol a determinar de quin aliment espiritual —*cibo spirituali*— s'ha de nodrir l'esperit i ho fa construint una *similitudo* a partir de l'aparat digestiu³⁸ (*Summa*[JdeS] 150rb) tot aprofitant-hi la referència de l'evangeli de Mateu adés vista, adobada amb algunes observacions que abracen des de l'etimologia del mot —*stomachus*— fins a la descripció de la seva forma. Heus ací com la semblança de l'aparat digestiu serveix per a fer entendre quin aliment espiritual necessita l'esperit:

«Primo quia stomachus est ciborum receptivus. Unde stomachus graeche dicitur os latine, eo quod sit ostium ventris ad cibum recipiendum, ut dicit Isidorus (*Etymologiae*). Est etiam stomachus figure rotunde factus, ut cibum recipiat quantitatis amplioris. Stomachus autem humanus in superiori parti est strictus, in inferiori latus. Et hoc necessarium fuit. Nam cum homo inter caetera sit erectus, cibus eius semper ad inferiora descendunt et ideo perutilis fuit inferior latitudo, ut in ea cibi possit recipi multitudo, quae omnia ostendunt stomachum esse receptaculum ciborum. Sic homo cibum spiritualis doctrinae, de quo Mt 4, "Non solo pane vivit homo sed in omni verbo quod procedit de ore Dei" [...].»

37. El subratllat és meu.

38. El terme que utilitza per a referir-se és «*stomachus*», bo i recordant que aquest, en llatí, és «*os*», és a dir, «boca». Tanmateix, per la descripció que en fa, és evident que inclou tot l'aparat: des de la cavitat bucal fins al que avui dia denominem «estómac».

Tota aquesta descripció serveix per a il·lustrar el caràcter «receptiu» de l'estómac, cosa que condiciona tota la seva morfologia, preparada per a poder, a la fi, aprofitar el benefici pertinent de l'aliment espiritual al·ludit a través de la citació de l'evangeli de Mateu. La salubritat espiritual de l'aliment serà refermada amb més *auctoritates* relacionades amb aquest eix semàntic, com ara, entre altres, el versicle de l'evangeli de Joan en el qual Jesús afirma (Jn 4: 34): «El meu aliment és que faci la voluntat del qui m'ha enviat i que dugui a terme la seva obra».

La digestió, però, continua i Joan de Sant Geminià ens explica (*ibid.*) com l'estómac és, a més, «*retentivus*», cosa que implica que sigui, per dins, «*asper et villosus, ut cibum melius retinere possit*», car si fos «*lubricus et in superficie planus*», no podria digerir l'aliment rebut. Paral·lelament, comenta la importància de la memòria per a aprofitar l'aliment de Déu, que és el sermó (*Summa*[JdeS] 150rb-150va):

«Sic anima spiritualis cibi non solum receptiva esse debet, sed etiam retentiva praecipue cibi sanctae doctrinae, id est verborum Dei, quae non solum recipi debent ad audientiam vel intelligentiam, sed etiam retineri per memoriam. [...]

Cibus enim mentis sermo Dei est. Et quasi receptus cibus stomacho languente reficitur, quando sermo auditus in ventre memoriae non retinetur, sed quisquis alimenta non retinet, huius profecto vita desperatur. Aeternae ergo mortis periculum formidate, si verba vitae et alimenta iustitiae, quae aure percipitis, in memoria non retinetis.»

L'assimilació de l'aliment espiritual continua essent objecte d'una detallada descripció, en la qual entren en joc conceptes importants de la ciència i filosofia medievals. Alhora que es descriu el teixit de l'estómac, es reflexiona també sobre el procés d'assimilació *per se*, que, en el cas dels aliments espirituals, és invers al dels materials, car l'aliment espiritual (el verb de Déu) no es converteix en ment, sinó que, actuant sobre aquesta, aconsegueix que la ment s'acosti, s'assembli a la paraula de Déu mitjançant la força transformativa de l'amor.³⁹ Tot això suposant, és clar, que l'estómac estigui sa, és a dir, en condicions de rebre i aprofitar l'aliment, car, en general, «*homo est male dispositus ad audiendum verbum Dei*» (*Summa*[JdeS] 150vb).⁴⁰ En qualsevol cas, l'important és que (*Summa*[JdeS] 151rab):

39. «Per digestionem autem corporalem nutrimentum transmutatur, alteratur et efficitur simile nutrito. [...] Sed de cibo spirituali est e converso, quia non transmutatur verbum Dei in mentem, sed potius mens in similitudinem verbi. Interdum enim verbum est dissimile et contrarium menti. Nam verbum humilitatis menti superbiae contrariatur; menti luxuriosae, verbum castitatis; [...] quando ergo verbum auditum est tantae efficaciae, ut possit mentem alterare [...] ut mens superba efficiatur humilis; luxuriosa, casta [...]. Sic digestio, sive transmutatio spiritualis ipsius animi, fit mediante amore ipsius verbi auditi, quia nisi homo afficiatur ad ea, quae audit, non transmutatur ab eis. Verba enim quae non placent animo non movent» (*Summa*[JdeS] 150va).

40. No continuaré detallant ací l'interessant excurs (*Summa*[JdeS] 151rab) amb què Joan de Sant Geminià explica les virtuts que necessita l'aliment espiritual en qui el rep per tal de

«[...] cibus sacramentalis, de quo Dominus dixit “Caro mea vere est cibus, etc.” operatur in anima ad modum cibi corporalis. Nam nutrit animam gratiam praestando; augmentat, virtutes multiplicando; calorem innatum temperat consuscentiam refrænando; [...] et custodit hominem ne pereat a peccatis praeservando.»

Cert que aquest darrer paràgraf es refereix a l'aliment sacramentat —con-sagrat—, però és una òptima síntesi de tot el procés *digestiu* espiritual, que uneix, per via de semblança, l'aliment físic i l'espiritual i el procés d'assimiliació de l'un amb el de l'altre.

Amb tot el que portem vist potser no és estrany que Joan de Sant Geminia compari la figura del predicador a la boca: «*Praedicator verbi Dei assimilatur ori propter quatuor*» (Summa[JdeS] 170ra). De les quatre raons, ens interessa ací només la primera: cap animal no s'alimenta sense que l'aliment passi primerament per la boca. A la boca —explica Joan— l'aliment perd la secor per la humitat de la cavitat bucal i fa sentir el seu sabor, gràcies als nervis de la boca, bo i iniciant un procés semblant al de l'aliment espiritual, destinat a nodrir els diversos membres del cos —o, en sentit al·legòric, de l'església— (*ibid.*):

«Sicut ergo cibus in ore disponitur, qui postmodum ad membra nutrienda trahitur, sic cibus spiritualis doctrinae a praedicatore disponitur et traditur, quo membra ecclesiae, id est, fideles nutriuntur, unde praedicatorem ad modum oris oportet esse humidum per pietatem, nervosum per charitatem, quae est vinculum perfectionis, sicut nervus ligamentum ossum.»

La necessitat de fer correspondre las característiques de la boca amb les del predicador fa que a aquest també se li hagin d'atribuir la humitat —per la pietat i les llàgrimes que la solen acompanyar— i la presència dels nervis, considerats, en tant que lligaments que uneixen els ossos, comparables a la caritat, que és també un vincle, un lligament de perfecció.

Tot seguint la mateixa esfera semàntica, Joan de Sant Geminia inclou també una rúbrica segons la qual «*praelatus similis est nutriti*» (Summa[JdeS] 173ra). Aquesta volta la base semàntica que permet la comparació entre la figura del prelat i de la dida o mainadera és una llarga enumeració de punts, dels quals vull subratllar el que es refereix a la preparació dels aliments (*ibid.*): «*Duodecimo, quia cibum ipsa masticat ut reficiat famescentem. Sic praelatus vel praedicator verba Dei disponit et ordinat ut melius instruat et reficiat audientes*». Per tant, el prelat i el predicador preparen la paraula de Déu quasi com fa la dida: mastegant-la perquè pugui ser més fàcilment assimilada per qui té fam.⁴¹

poder exercir-hi tot el seu poder benefactor.

41. No vull estendre'm ara per aquest vessant temàtic, però l'alimentació dels nadons és un dels vectors semàntics aprofitats també en la *Summa* de Joan de Sant Geminia. *Vid.*, per exemple, el capítol 19 del sisè llibre, que relaciona l'atenció pastoral amb les mamelles i l'al·letament (Summa[JdeS] 153vb-154).

Vist tot el que hem comentat fins ací, potser no és tan sorprenent que el predicador pugui arribar a ser identificat amb la figura del cuiner. Volent descriure, seguint el model de la casa del rei, «la casa de Jesuchrist», fra Vicent enumera (S III, 82, 19-28) els «officis e servidors» amb què aquesta compta, enumeració que esdevindrà l'esquelet de la resta del sermó. Entre aquests servidors i oficis hi ha dos de caràcter notòriament culinari: els rebosters, «aquells qui tenen lo pa e vi e fruyta e altres vitualles» (*ibid.*), identificats després amb els prelats, car els rebosters «sots la clau tenen la vitualla» i, per tant, al seu ofici pertanyen els prelats «e tots los qui han cura de ànimes per ço que tenen les claus» (S III, 83, 15-17). Paral·lelament, el tercer ofici és el dels cuiners, «aquells qui aparellen e cohen les viandes» (S III, 82, 24), identificats tot seguit amb els predicadors. Vegem com ho explica mestre Vicent (S III, 84, 7-30):

«Lo III offici és cuyners, qui prenen la bona vianda, llaven-la bé e coen-la bé, e donen-la amorosament. Aquests són los preycadors, dels quals son yo. E donen viandes; e qinyes? Les paraules de nostre Senyor, les doctrines que sostenen l'ànima. Axí com persona ques està gran temps que no menga se enuga de endurar, axí l'ànima que no hou la paraula de Déu no ha vida. Axí ó diu Jesuchrist: “*Non in solo pane vivit homo*” (Mt III° ca^o). La boqua de Déu és la Bíblia. Axí com boqua de hom té dos labis, lo d'amunt no-s mou a mengar, e l'altre sí fa, axí lo Novell Testament se mou e sodegue, e lo Vell no-s mou, que ja és passat. Sabeu com se llava la vianda? Lo qui deu preycar deu estudiar, e no preycar sens estudiar; car porie dir alguna cosa escandalosa; per ço ha mester estudi. Set dies donen als religiosos al qui deu preycar: avet lo llavar. Aprés deu coure ab lo foch de Jesuchrist, dient: “*Ignem veni mittere {in terram. Et quid volo, nisi ut accendatur?}*” (Lu., XII° ca^o). E qui dóna vianda crua, no ha sabor. Axí lo preycador qui no ha estudiat lo sermó, lo sermó serà cruu. *Item*, lo qui cuyne deu tastar la cuyna de sal. Axí lo qui preycar deu tastar de sal, ço és que si preyque de humilitat deu tastar de humilitat; si preyque de castedat (o!, contra luxúria vós voleu dar de aquesta vianda a la gent?), mester és que no sia concubinari; *item* de avarícia, etc. E pus la vianda és neta e cuyta podeu-la dar a mengar. Gran honor és ésser cuyner en la casa de Jesuchrist [...]»

Observem que tenim ací una autèntica cadena de *similitudines*, que comença amb la descripció del que fa el cuiner, de com aquest adoba la vianda, la prepara i la reparteix. Ferrer explica també quines són aquestes viandes, sovint en coherència amb els textos de la *Summa*(JdeS) adés vistos. La Bíblia és associada a la boca de Déu, formada per dos llavis —un per cadascun dels testaments—, repetint una semblança que ja coneixem de, per exemple, *SAest* f. 320 —on, tanmateix, no s'al·ludeix al fet de menjar i de moure els llavis—. Cadascuna de les accions és comentada i explicada: què vol dir «coure», amb quin «foc» es fa? Què significa i implica «estudiar» en el context de la preparació d'un sermó? Què significa posar «sal» en el sentit en què és feta tal acció en aquest text? El desenvolupament del sermó passa per respondre aquestes preguntes i les respostes coincideixen poc çà poc lla amb les ja vistes en els casos contemplats més amunt. I és que la novetat i sorpresa a l'hora de cons-

truir un sermó no radica tant en les idees expressades —preses al cap i a la fi d'un *corpus* doctrinal preexistent—, ni tan sols en les peces emprades —sovint procedents de les més diverses fonts—, sinó de la manera com tots aquests elements preexistents són combinats en un nou text, en un nou teixit destinat a convèncer l'auditori, perfectament dissenyat per a acomplir tal finalitat. Aquest nou teixit... podria ser una xarxa?

2.6. *La predicació i la pesca*

Tanmateix, l'ofici per excel·lència al qual es vincula, al·legòricament, el de predicador és el de pescador. L'origen d'aquesta relació és evangèlic, com recorda Ferrer mateix en esmentar, en un dels seus sermons, que els deixebles Pere i Andreu eren pescadors. I a ells, precisament, s'adreça Jesucrist en un moment concret i els digué que, si el seguien, els faria *pescadors d'homes* (cf. Mt 4, 19 = Mc 1, 17). Arran de la sorpresa que pot provocar aquesta proposició, Ferrer explica el seu sentit:⁴²

«Açò [*sc.* la conversió dels pescadors de peixos en pescadors d'homes] dehye Jesucrist per LA PREYCACIÓ, QUE ÉS COMPARADA AL FILAT, QUE HUN FIL ÉS LLIGAT AB ALTRE, E QUAN VE QUE TIREN A SSI LO FILAT, TOT LO FILAT SEGUEIX; AXÍ LA PREYCACIÓ DEU ÉSSER LLIGADA, ·I· exemple ab altre, una auctoritat ab altra, depuix ab lo fil tire hom lo filat; axí, ab lo tema, tire hom tot lo sermó si bé és ordenat. E EN LA MAR HA MOLTS PEXOS, GRANS E POCHS; AXÍ EN LO SERMÓ PREN HOM LOS GRANS PEXOS, ço és, quan un hom rich de vosaltres se converteix, que vol restituir los torts, “Oo, hun peix havem pres, hun delfí!”; e, quan en lo sermó se converteix una gran dona, que vol lexar les vanitats, “¡Oo, una anguila, o una tonyina havem presa!”; e quan en lo sermó se converteix un llaurador, “Oo, un esparrelló havem pres! ¡Oo, una sardineta havem presa!”» [S II, 46-47]

Fixem-nos com aquesta citació se centra fonamentalment en la descripció de l'estructura del sermó bo i recorrent a la *similitudo* de la xarxa o filat, que permet comparar la funció de la xarxa en tant que estri per a *pescar peixos* amb la del sermó com a instrument per a *pescar pecadors*. Paral·lelament, de manera lògica, també queden equiparades la figura del pescador amb la del predicador.

Convé que parem especial esment a la descripció de la complexitat intrínseca del sermó. Fils i nusos traslladen ací la mateixa informació que les parts

42. Vegeu-ne una altra versió en S VI 184, 3-9: «Ara escoltats, bona gent, LA PREYCACIÓ ÉS DITA RETH. VEU VOSALTRES LA RETH COM HI HA MOLTS FILS E MOLTS NUUS? AXÍ EN LA PREYCACIÓ HA MOLTS FILS LLIGATS, E LA CORDA QUE TIRA ÉS LO TEMA. E COM SE TIREN? VEUS YO ARA ESTENCH MON FILAT, LA PREYCACIÓ, PER PENDRE PEXOS, ÇO ÉS LOS HÒMENS, DONES. Quan Déus fa gràcia a degun gran home de mala vida que·s converteix a Déu de lexar peccats: Ha, ha! hun delfí havem pres en lo nostre filat. [...]».

de la trompeta en el text vist més amunt. La diferència és que la semblança de base musical s'enriqueix amb altres desenvolupaments semàntics que tenen a veure amb el capteniment ètic de l'orador i la seva formació. Quant al segon punt, per exemple, aquella semblança jugava amb les connotacions de la idea d'estretor: la de l'embocadura de l'instrument s'associava a la de la vida del predicador, valorada positivament en tant que s'identificava amb la disciplina en l'estudi, amb l'austeritat i amb la solitud.

No he sabut trobar cap referència al binomi xarxa/predicació dins la *Summa...* de Joan de Sant Geminià, però, en qualsevol cas, la idea ja la trobem en una homilia de Haymo de Halberstadt, benedictí alemany mort el 853, en la seva homilia del cinquè diumenge després de la Trinitat, sobre el tema «*Cum turbe irruerent ad Iesum ut audirent verbum Dei*» (Lc 5:1) diu (f. 335v) que «*per rete (...) designatur praedicatio*» i explica: «*Rete diversis maculis textitur. Similiter et sermo praedicationis diversis sententiis adornatur*». Aquesta idea també la trobem, més desenvolupada i molt més pròxima a la versió del nostre autor, en l'homilia de la festa de sant Pere i sant Pau d'Innocenci III (1161-1216, papa des de 1198) (f. 59r), com podem veure en la següent citació, on marco les connexions més paleses:

«Porro, sicut navis Ecclesia, mare seculum, altitudo Roma, sic RETE INTELLE-
GITUR PRAEDICATIO. RETE NAMQUE DE DIVERSIS FILIS ET CORDIS CONNECTITUR,
ET PRAEDICATIO DE DIVERSIS AUCTORITATIBUS ET RATIONIBUS CONFIRMATUR.
Debet enim providus praedicator secundum diversitatem rerum et personarum
formare sermonem, ut modo loquatur de virtutibus, modo de vitiis, quandoque
de praemiis, quandoque de poenis, aliquando de misericordia, aliquando de iusti-
tia, interdum simpliciter, interdum subtiliter, secundum historiam et secundum
allegoriam, secundum anagogen et secundum tropologiam, per auctoritates et
rationes, per similitudines et exempla ut singula quaeque locum teneant sortita
decenter. ISTA SUNT FILA, ISTE SUNT CORDE, DE QUIBUS RETE CONNECTITUR, ID
EST, PRAEDICATIO CONFIRMATUR.»

Com hem pogut comprovar és determinant, juntament amb la llibertat interpretativa facilitada pel concepte dels quatre sentits de l'escriptura i la interpretació figural,⁴³ una gran capacitat imaginativa per tal de jugar amb tots els ingredients posats a disposició de l'orador per part de la rica i variada tradició precedent. I un dels estris fonamentals, com ja hem vist, és el de la *similitudo* de bracet amb l'al·legoria, dos instruments que s'apliquen no pas sols per a triar, estudiar i matisar el tema, ans també en el desenvolupament mateix del sermó. Són elements clau de la bastida d'aquest tipus de sermó. I, per més rebregades i conegudes que fossin, aquestes connexions semàntiques

43. Es tracta d'aspectes no atesos en les presents pàgines. Tanmateix, com a acostament general a aquests conceptes, *vid.* Josep-A. YSERN, *Como una red...*, pp. 50-54, sota el títol de «Saber interpretar textos sagrados».

són la clau de volta d'una creativitat tot sovint brillant, sempre cridanera i sorprenent.

3. FINAL

Hi ha abundosos i interessants estudis sobre la predicació vicentina des de la perspectiva retòrica. També n'hi ha de centrats sobre un tema o aspecte concret. O sobre determinats sermons. Els estudiosos també han atès la predicació vicentina des de les més diverses perspectives. Tanmateix no hi ha tantes aportacions que rastregin el que fra Vicent mateix deia de la predicació i el predicador, és a dir, que canviïn el focus de la predicació medieval general, dins la qual s'emmarca la del nostre dominic, a la reflexió vicentina sobre la predicació mateixa tal com es planteja en determinats moments d'alguns dels seus sermons.⁴⁴ Aquest és el marc on el present estudi ha volgut encabir-se: el rastreig dels instants en què un predicador, a través de les seves peces oratòries, parla de la predicació.

Cal dir, d'entrada, que aquest rastreig no ha estat exhaustiu. He pogut diverses mostres després d'una llarga lectura de sermons de mestre Vicent, però el que ofereixo ací no passa de ser-ne una primera mostra.

En qualsevol cas, el que sí he intentat és situar les reflexions vicentines en un context ampli. No és fàcil parlar de «font» en casos com aquest, però sí de «tradició cultural i textual». Mirar de concretar, en la mesura que fos possible, el rerefons textual, cultural, doctrinal de les peces estudiades ajuda a valorar exactament l'aportació de Ferrer. Si no fem aquest esforç, fàcilment podem ser víctimes d'un miratge que ens el faci considerar molt més «original» del que de fet era, un tret, aquest de l'originalitat, molt car del públic d'avui dia, però absolutament fora de lloc en el marc medieval i, més encara, en aquesta tipologia textual. D'altra banda, si no coneixem les eines i peces que posava a disposició del nostre autor la tradició textual, difícilment ens adonarem de la seva capacitat constructiva, de la seva habilitat interpretativa i argumentativa —«retòrica», tot plegat—, que és on, precisament, podem detectar la seva personalitat, on ens pot besllumar la seva gran perícia i on, si molt convé podem trobar la seva millor i més depurada creativitat —allò més pròxim a l'«originalitat» suara esmentada—.

Comptat i debatut, aquest article és la resposta que qui signa s'ofereix a sí mateix des del record de qui, temps ha, començava a llegir els sermons de Vicent Ferrer i se sentia sorprès per tantes i tantes imatges i comparances que

44. D'ençà que vaig lliurar el present estudi, ha aparegut un altre treball que va, si fa no fa, en aquesta línia. Aprofito la correcció de galeres per a deixar-ne constància. Em refereixo a: Alfonso ESPONERA, «El oficio de predicador en S. Vicente Ferrer», en A. HAUF i F. M. GIMENO (eds.), *Vicent Ferrer. Projecció europea d'un sant valencià*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, Universitat de València, 2021, pp. 45-61.

li semblaven originals i brillants. L'estudi i el temps li han permès resituar les coses, sense per això deixar de sentir admiració i interès per la gran riquesa d'aquestes peces des de les més variades perspectives. I és que la curiositat i la sorpresa són l'arrel de l'aprenentatge.